Министерство Просвещения Российской Федерации

Министерство образования и науки Республики Дагестан

Администрация МО «Город Махачкала»

МБОУ «Гимназия №11»

Рассмотрено на заседании ШМО учителей родных языков Руководитель ШМО ______________ А.М.Махмудова Протокол № 1 от 28.08.2023 г.	Согласовано Заместитель Директора по УВР ______________ М.Ф.Алиева	Утверждено Директор ______________ З.Я. Дибирова Приказ № 48-П от 31.08.2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного курса

«Аварский язык»

5-9 классы

Махачкала 2023 г.

ПРОГРАММАЯЛЪЕ БАЯН

Программа хIадур гьабулаго, кьочIое росун ругоАслияб школалъул лъайкьеялъул федералияб пачалихъияб стандарт[1], гьединго Тарбия кьеялъул мисалияб программаялъулъ[2] загьир гьарурал цIикIкIараб кIваралъул мурадал ва масъалаби.

Программаялъ аслияб школалда стандарталъ бихьизабураб авар мацI малъиялъул мурадалда рекъон стандарталъул хIасил рагьула ва рагIа-ракьан бахъун мухIканлъизабула, гьединго цIалул предметалдалъун цIалдохъабазе лъай ва тарбия кьеялъул нух бихьизабула.

Программа ккола мисалияб, ва гьеб хIисабалде босула авар мацIалъул программаби ва учебникал хIадур гьарулел автораз, ай гьелъул кьучIалда гIуцIизе бегьула хIалтIул программаби ва цIалул тIахьал.

Аслияб школалда авар мацI лъазабула гьал хадусел аслиял мурадазде щвезе:

– маданияталъул бутIа хIисабалда мацIалдехун хIакъикъияб, бичIчIи бугеб бербалагьи гьаби;

– обществоялъ къабул гьабурал рухIиялгин эстетикиял нормаби лъазариялъеги, инсанасул гIумруялъул киналго рахъазул хIакъалъулъ лъай щвезабиялъеги, цоцазулгун гьаркьоблъи (ай бухьен) гьабиялъеги рахьдал мацIалъ квербакъулеблъи бичIчIи;

---

[1] Федералияб стандарт тасдикъ гьабун буго Россиялъул Федерациялъул лъай кьеялъул министерствоялъул приказалдалъун кIиазаралда къоло цоабилеб соналъул лъебералда цоабилеб маялда, № 286 (Россиялъул Федерациялъул юстициялъул министерствоялъ гьелъул регистрация (хъвай-хъвагIай) гьабун буго кIиазаралда къоло цоабилеб соналъул щуабилеб июлалда, № 64100

[2] Тарбия кьеялъул мисалияб программа тасдикъ гьабун буго гIаммаб лъай-кьеялъул федералияб цIалулгун методикияб цолъиялъул хIукмуялда рекъон (кIиазаралда къоабилеб соналъул кIиабилеб июналда хъвараб протокол, № 2/20).

– рахьдал мацӀалъул эстетикияб бечелъи (ай рахьдал мацӀалъул берцинлъи, гьайбатлъи, чӀурканлъи) бичӀчӀи;

– щибаб къойилаб гӀумруялъулъги цӀалулъги хӀалтӀизабизе бажарулеб куцалда рахьдал мацӀ лъазаби; калам камиллъизабизе, каламалдалъун цоцада ричӀчӀизевацоцадагьоркьоббухьенчӀезабизебугеббажарицебетӀезаби; цӀалиялда хурхарал батӀи-батӀиял хӀалтӀаби гьаризе гъваридго мацӀ лъай (ай мурадлъезеги,пландгӀуцӀизеги,жиндиргокаламалдахадубхалккверзеги, каламалъулъ риччарал гъалатӀал ритӀизаризеги бажари).

– фонетикаялъул, лексикаялъул, рагӀи лъугьиналъул ва хисиялъул, грамматикаялъул, стилистикаялъул хӀакъалъулъ лъай щвей; жамгӀияб гӀумруялда жаниб гьелъул кӀвараласул хӀакъалъулъ баянал кьей, битӀунхъваялъул ва лъалхъул ишараби лъеялъул бажари камиллъизаби, лъималазул рагӀул нахърател бечелъизаби.

РахьдалмацӀлъазабиялдацеречӀаралмасъалабилъунккола:

– батӀи-батӀиял лингвистиял словараздаса ва цогидалги источниказдаса къваригӀарал баянал роси ва гьел кьучӀдасанго хиси;

– мацӀалъул гӀуцӀиялъул ва гьеб дандекколеб куцалъ хӀалтӀизабиялъул, гьелъул стилистикияб рахъалъ бугеб бечелъиялъул ва литературияб мацӀалъул аслиял нормабазул хӀакъалъулъ щулияб лъай щвей;

– мацӀалъулъ кколел хиса-басиязе къимат кьезе, гьезул анализ гьабизе, гьел дандеквезе, ратӀарахъизе ва тӀелазде рикьизе бугеб бажари цебетӀезаби;

– кӀалзул ва хъвавул каламалъул культура, каламалъул аслиял тайпаби, батӀи-батӀияб ахӀвал-хӀалалъулъ мацӀ хӀалтӀизабиялъул къагӀидаби, каламалъул этикаялъул нормаби щулаго лъазари;

– активияб ва тӀатине бегьулел (потенциалиял) рагӀабазул нахърател бечелъизаби;

– каламалъулъ хӀалтӀизабулеб грамматика къадаралъул, объёмалъул рахъалъ кӀодо гьаби;

– цIалиялда хурхарал хIалтIаби гьарулаго, щвараб лъаялдаса ва лъугьараб бажариялдаса пайда босизе бугеб махщел камиллъизаби.

КурсалъулгIаммабхарактеристика

Аслияб школалда авар мацIалъул курс буссун буго напсиял, метапредметиял ва предметиял хIасилал тIуразариялде. Гьединаб мурадалде щола цоцазулгун щулияб гьоркьоблъи (хурхен) гьабизеги, рахьдал мацIги, культураги щвалде щун лъаялъ. ЦIалдохъабазда гъваридго лъазе ккола кIалзул ва хъвавул каламалъул культура, каламалъул аслиял тайпаби, гьезда бажаризе ккола гIумруялъулъ кIвар бугел бакIазда мацIалдаса пайда босизе. Гьезие щвезе ккола жамгIияб бечелъи ва мацIалъул система хIисабалда мацIалъулги, гьелъул гIуцIиялъулги, гьеб цебетIезабиялъулги хIакъалъулъ чара гьечIого къваригIарал баянал; гьезда щулаго лъазе ккола авар литературияб мацIалъул аслиял нормаби, цIалдохъабазул калам бечелъизе ккола грамматикияб гIуцIиялъул ва рагIабазул нахърателалъул рахъалъги; гьезда бажаризе ккола батIи-батIиял лингвистикиял словараздаса пайда босизеги, мацIалъулъ кколел хиса-басиязе къимат кьезеги, гьезул анализ гьабизеги. ЦIалдохъабазда бичIчIизе ккола мацI миллияб культура загьир гьабулеб формабазул цояб кколеблъи, мацIалдаги тарихалдаги гьоркьоббугеббухьенва рахьдалмацIалъул миллиябгин культураялъулхаслъи; гьезда лъазе ккола каламалъул этикаялъул нормаби ва лъилгунниги гьоркьоблъи гьабиялъул культураги.

Лъай бугев цIалдохъанлъун вахъизе кумек гьабула метапредметиял статус бугел гьал хадусел хIалтIабаз:

цIалиялда хурхарал батIи-батIиял коммуникативиял хIалтIаби (каламалъул батIи-батIиял тайпаби лъазе, гIел бащадазулгунги цIикIкIаразулгунги пайдаяб калам (гара-чIвари) гьабизе; кIалзул ва хъвавул калам лъикI бичIчIизе, лъураб суалалда тIасан тIубанго, битIун, дурусго ва пасихIгожиндиргопикрузагьиргьабизе,хурхенгьабулаго,хъвавулва

кIалзул каламалъул аслиял нормаби ва каламалъул этикаялъул къагIидаби цIунизе ва гь.ц.);

цIалиялда хурхарал батIи-батIиял нахъгIунтIиялъулал хIалтIаби (суалалъе къокъго ва мухIканго баян кьезе, далил бачун бихьизабизе, жиндирго хасаб пикру загьир гьабизе; жиндирго ритIухълъи хIужжабаздалъун чIезабизе; батIи-батIиял источниказдаса чара гьечIого къваригIараб информация босизе; аслияб информация аслияб гурелдаса батIабахъизе; коммуникативияб мурадалда бан, цIалиялъул тайпа тIасабищулаго, цIалиялъул мурад бичIчIизе, информация балагьиялъул методалхIалтIизаризе;информацияцIидасанкъачIазе,системаялдебачинева батIи-батIиял къагIидабаздалъун бихьизабизе ва гь.ц.);

цIалиялда хурхарал батIи-батIиял регулятивиял хIалтIаби: (жинца гьабулеб хIалтIул мурад лъезе ва гьелъие баян кьезе; гьабулеб хIалтIул тартибалъул план гьабизе ва нагагь хIажалъани гьеб хисизабизе; гьабураб хIалтIул жинцаго хал гьабизе, гьелъие къимат кьезе ва гь.ц.);

Гьеб хIалалда, авар мацIалъул курсалъул аслияб куцалда кIвар буссун буго литературияб мацIалъул нормабиги лъалев, жиндирго пикру ва рекIел хIал эркенго кIалзул ва хъвавул формаялда загьир гьабизеги бажарулев, цогидазда кIалъалаго этикиял нормабиги цIунизе лъалев тарбия щваравинсан гIезавиялде.

Авар мацIалъул курс цоцазулгун щулияб гьоркьоблъи (хурхен) гьабизеги, рахьдал мацIги, культураги щвалде щун лъаялъул мурадалде буссараб букIин бихьизабулеб буго гьеб курсалъул гIуцIиялъги. Гьениб щибаб классалда кьураб материал бикьун буго кIиго бутIаялде.

ТIоцебесеб бутIаялда кьун буго цоцазулгун щулияб гьоркьоблъи (хурхен) гьабизе ругьун гьариялъул материал. Гьеб бутIаги гIуцIун буго гьал хадусел разделалдасан: «МацIалъул хIакъалъулъ гIаммаб баян», «МацI ва калам», «МацI ва культура», «Калам хIалтIизаби», «Текст», «МацIалъул

хъулухъ».

КIиабилеб бутIаялда кьураб материалалъ цIалдохъабазе мацI лъазабизе кумек гьабула. Гьеб бутIаялда гъорлъе уна гьал хадусел разделал: «Фонетика ва орфоэпия. Графика», «Морфемика ва рагIи лъугьин», «Лексика ва фразеология», «Морфология», «Синтаксис», «БитIунхъвай: орфография ва пунктуация».

Гьел разделалги гьадин рикьун лъазарулел руго: 5, 6 ва 7 классазда малъула фонетика ва орфоэпия, морфемика ва рагIи лъугьин, лексика ва фразеология, морфология ва битIунхъвай. Синтаксис лъазабула 8 – 9 классазда: рагIабазул дандрай ва гIадатаб предложениялъул синтаксис – 8 классалда, жубараб предложениялъул синтаксис – 9 классалда. Амма синтаксисалъул хIакъалъулъ бищун гIадатал (авалиял) баянал 5 классалдаго кьола, морфологияб курс синтаксисалъул кьучIалда лъазабизе, калам цебетIезабиялъул ва пунктуациялъул хIалтIаби гьаризе рес букIине. Гьеб материалги программаялда линейно-ступенчатый принципалда рекъон кьун буго.ГьединабпринципгикьочIоебосун,«Лексика»,«РагIилъугьин», «Предметияб цIар» гIадал темаби 5 ва 6 классазда, «Глагол» 5, 6 ва 7 классазда кьун руго. ХутIарал темаби цадахъго малъизе рихьизарун руго. Такрарлъулел темаби хадусел классазда малъула гъваридго ва гIатIидго.

Гьединго программаялда дандчIвала байбихьул классазда лъималаз лъай-хъвай гьабурал темабиги. Гьединал темаби гIатIидго малъизе ккола.

Рахьдал мацI лъазабулаго, тIадехун рихьизарурал бутIабазулъ кьураб материалалда гьоркьоб щулияб бухьен букIине ккола. Масала, курсалъул разделал малъулаго, гьезул щибалда жаниб бугеб грамматикияб материал лъазабиялда цадахъ цIалдохъабаз хIаракат бахъула калам камиллъизабизеги, цоцазулгун щулияб гьоркьоблъи (хурхен) гьабизе бугеб бажари цебетIезабизеги, миллиябгин культурияб бечелъи хIисабалда рахьдал мацIалъул хIакъалъулъ бугеб бичIчIи гъварилъизабизеги.

ЦIалулпланалдаавармацIалъккураббакI

Аслияб школалда авар мацI лъазабизе бихьизабун буго кинабниги 153 сагIат.Гьездагьоркьоса 5–8 классазда 34-34 (анкьидажаниб 1 сагIат, 34цIалуланкь),9 классалда 17 сагIат кьун буго.

ЦІАЛУЛКУРСАЛЪУЛГІУЦІИ

5 КЛАСС

МацІгІадамаздагьоркьоббухьенгьабиялъулалатхІисабалда

МацІ ва инсан. МацІ миллат цІуниялъул кьучІ хІисабалда. Хъвавул ва кІалзул калам.

Каламалъулстилал:гара-чІвариялъул,гІелмиябвахудожествияб.

Байбихьулклассалдамалъарабматериалтакраргьаби

РагІулгІуцІи.Геминаталвалабиалиялгьаркьал.ПредметиябцІар. Прилагательное.Глагол.

Синтаксисвапунктуация

РагІабазул дандрай. РагІабазул дандраязулъ аслиябги нахъбилълъарабги рагІи.

Предложение.Предложениялъулграмматикиябаслу.

Текст. Тексталъул тайпаби.

Жидеца бицунеб жоялъул мурадалде балагьун, предложениялъул тайпаби: хабарияб, суалияб ва тІалабияб.

Интонациялде балагьун, ахІул предложение. Предложениязул ахиралда лъалхъул ишараби.

ПредложениялъулбетІеральвабетІералгурелчленал.

Предложениялъул бетІерал членал: подлежащее, сказуемое, битІараб дополнение.

Предложениялъул бетІерал гурел членал: хъвалсараб дополнение, определение, хІалал.

ТІиритІаралгитІиритІичІелгипредложениял.

Тайпа цоял членалгун предложениял. Союзалгунги (**-ги, ва, я, ялъуни, амма)** союзал гьечІогоги тайпа цоял членал. Тайпа цоял членазда гьоркьоб запятая.

ХитІаб.ХитІабгунлъалхъулишараби.

ГIадатабпредложениялъулсинтаксисиябразбор.

ГIадатаб ва жубараб предложение. Журарал предложениязулъ ругел гIадатал предложениял союздалъунги союзал гьечIогоги цолъизаризе бегьи ва запятаялдалъун ратIа тIезари (авалияб баян).

БитIарабкаламвалъалхъулишараби.Диалог.Диалогалдацебетире.

Фонетикаваграфика.Орфография

Фонетика. МацIалъул бутIа хIисабалда гьаракь. Каламалъул гьаркьал. Рагьарал гьаркьал ва хIарпал. Рагьукъал гьаркьал ва хIарпал. Лабиалиял гьаркьал ва геминатал.

Графика. Алфавит. **Я, е, ё, ю** хIарпал. **Ъ, ь** хIарпал ва гьез тIубалеб хъулухъ.

Слог.РагIицомухъидасацогимухъиде,слогаздебикьун,боси.

Ударение.

РагIулфонетикиябразбор.

Лексика.Каламалъулкультура

Лексикаялъул хIакъалъулъ бичIчIи. МацIалъул бутIа хIисабалда лексика. РагIи ва рагIул лексикияб магIна. Цо магIнаялъул ва гIемер магIнаялъул рагIаби. РагIул битIараб ва хъвалсараб магIна. Омонимал (лъай-хъвай гьаби). Синонимал. Антонимал.

Морфемика.Орфография.Каламалъулкультура

Морфема–рагIулбищунгьитIинабмагIнаяббутIа.РагIуласлуваахир.

РагIулъ ахиралъ тIубалеб хъулухъ. Кьибил цоял рагIаби. РагIул кьибил. Суффикс. Суффиксалъул рагIулъ тIубалеб хъулухъ. РагIул кьибилалъулъ рагьарал ва рагьукъал гьаркьазул хиси. РагIул гIуцIиялъул разбор.

Морфология.Орфография.Каламалъулкультура.ПредметиябцIар

Предметияб цIар. Предметияб цIаралъул гIаммаб магIна ва гьелъул грамматикиял гIаламатал.

ХасалвагIаммалпредметиялцIарал.ХасалцIаразул(гIадамазул,

географиял цIаразул, къватIазул, байданазул цIаразул, тарихиял лъугьа-бахъиназул ва пачалихъиял байрамазул цIаразул) бетIералда кIудияб хIарп. ТIахьазул, газетазул ва журналазул, суратазул, кинофильмабазул, спектаклязул, литературиял ва музыкалиял асаразул цIаразул бетIералда кIудияб хIарп. Гьел цIарал кавычкабаздалъун ратIа гьари. Цо-цо гIаммал цIарал хасаллъун ккей.

Предметияб цIаралъул жинс. Предметияб цIаралъул цолъул ва гIемерлъул форма. ГIицIго цолъул формаялда хIалтIизарулел предметиял цIарал. ГIицIго гIемерлъул формаялда хIалтIизарулел предметиял цIарал. ГIемерлъул форма лъугьунаго, аслуялъулъ кколел хиса-басиял.

ПредметиябцIаралъулморфологиябразбор.

Глагол

Каламалъул бутIа хIисабалда глагол. Предложениялъулъ глаголалъ тIубалеб хъулухъ. Рухьарал ва тIадчIарал глаголал. Жинсиял ва жинсиял гурел глаголал.

Глаголияб цIар. Глаголалъул заманаби: араб, бачIунеб, гIахьалаб, гьанже заман, гьел лъугьин ва гьезул буголъиялъул, гьечIолъиялъул форма.

Глаголалъулморфологиябразбор.

6 КЛАСС

МацI ва калам. МацI гIадамазда гьоркьоб бухьен гьабиялъул алат хIисабалда

Авар мацI Дагъистан Республикаялъул пачалихъияб ва магIарул миллаталда гьоркьоб бухьен гьабиялъул мацI хIисабалда. Авар литературияб мацI.

КIалзул ва хъвавул калам. Диалог ва монолог. Монологияб каламалъул тайпаби (хабарияб, сипатияб ва пикрияб). Диалогалъул тайпаби.

Тексталъул магІнаяб анализ: гьелъул гІуцІиялъул хаслъаби, темабазул къадар ва абзацал, тексталъулъ предложениял цоцазда рухьинариялъул къагІидаби ва алатал. Тексталъул план. Цо кинаб бугониги бакІалъул, тІабигІаталъул, рукъалъул ва инсанасул сипат-сурат гьаби.

Ишалъулабстиль.ГІарза.Расписка.

Лексикавафразеология

Лексикаялъул хІакъалъулъ 5 абилеб классалда малъараб материал такрар гьаби.

Киназго хІалтІизарулел рагІаби. Диалектиял (бакІалъулал) ва пишачилъиялъулал рагІаби. КьучІдасанго ругел авар мацІалъул ва цогидал мацІаздаса рачІарал рагІаби. ЦІиял ва басралъарал рагІаби. Фразеологиял сверелал. Лексикаялъул разбор.

РагІилъугьинвабитІунхъвай

5абилебклассалдамалъарабматериалтакраргьаби.

РагІи лъугьин лингвистикаялъул бутІа хІисабалда.

ЦІиял рагІаби лъугьиналъул аслиял къагІидаби: а) суффиксаздалъун; б) кІиго рагІи яги кІиго кьибил жубаялдалъун; в) цо каламалъул бутІаялъул рагІи цогиялде свериялдалъун; г) рагІул флексиялдалъун; д) ударениялъ бакІ хисиялдалъун (авалияб бичІчІи).

Журарал рагІабазул битІунхъвай. РагІи лъугьиналъул ва морфемиял словарал.

ПредметиябцІар

Предметияб цІар падежазде свери (цолъул формаялда). Предметияб цІаралъул гІемерлъул форма лъугьин. (Тема гІатІид гьаби). ГІемерлъул формаялда предметиял цІарал падежазде свери. Падежазул ахиразул битІунхъвай.

Прилагательное

Прилагательное.ГІаммабмагІна,морфологиялгІаламаталва

предложениялъулъ тӀубалеб хъулухъ. Качествиял, гьоркьоблъиялъулал ва бетӀергьанлъи бихьизабулел прилагательноял. Прилагательное жинсгун формаялъулъ предметияб цӀаргун рекъонккей.

Предметияб цӀарлъун хӀалтӀизарурал прилагательноял падежаздесвери.

ГӀурусмацӀалдасарачӀаралприлагательноязулбитӀунхъвай.

РикӀкӀен

КаламалъулбутӀахӀисабалдарикӀкӀен.

ГӀуцӀиялде балагьун, гӀадатал, журарал, составиял рикӀкӀенал ва гьезул битӀунхъвай.

Къадаралъул рикӀкӀен ва разрядал: цадахълъи бихьизабулел, щаклъи бихьизабулел, тӀолголъи бихьизабулел, бутӀа бичӀчӀизабулел (дробазул); гьезул битӀунхъвай.

Иргадул рикӀкӀен ва гьелъул битӀунхъвай. КъадаралъулваиргадулрикӀкӀеналпадежаздесвери.

ЦӀарубакӀ

КаламалъулбутӀахӀисабалцӀарубакӀ.

МагӀнаялде балагьун, цӀарубакӀазул разрядал: гьумералъул, ишараялъул, баянлъул, баянлъи гьечӀел, суалиял, абсолютиял (гьечӀолъиялъул), жибголъиялъул.

ЦӀарубакӀалпадежаздесвери.ЦӀарубакӀазулбитӀунхъвай.

Причастие

Причастие – глаголалъул хасаб форма: гьелъул магӀна, морфологиял гӀаламатал, предложениялъулъ причастиялъ тӀубалеб хъулухъ.

Причастиялсверелалвагьезулълъалхъулишараби.

Арабзаманалъулпричастие.ГӀахьалабзаманалъулпричастие.БачӀунеб заманалъул причастие. Причастиялъул буголъиялъул ва гьечӀолъиялъул формаби. Предметияб цӀарлъун хӀалтӀизабураб причастие падежазде свери.

Деепричастие

Деепричастие–глаголалъулхасабформа, гьелъулмагIна,морфологиял гIаламатал, предложениялъулъ деепричастиялъ тIубалеб хъулухъ.

Арабзаманалъулдеепричастие.ГIахьалабзаманалъулдеепричастие.

Деепричастиял сверелал за гьезулъ лъалхъул ишараби.

7 КЛАСС

МацI ва калам. МацI гIадамазда гьоркьоб бухьен гьабиялъул алат хIисабалда

МацI цо хIалалда чIечIого цебе тIун хиси. Халкъалъул маданияталда, тарихалда ва мацIалда гьоркьоб бухьен. Авар мацIалъулъ жакъа къоялда кколел хиси-басиял.

Жакъасеб авар мацIалъул хIалтIулел формаби: литературияб мацI, наречиял, диалектал, щибаб росдал сверел (говорал), гIадатияб мацI, пишачилъиялъулал хаслъаби.

Текст. Тексталъул тайпаби: сипатияб, хабарияб ва пикрияб, гьезул хаслъи.

Публицистикаялъул стил. Публицистикаялъул стилалъул аслиял жанрал: макъала, очерк, интервью, доклад.

Глагол

Глаголалъулмурадиябформа(инфинитив).Глаголалъулгьабизабулформа.

Глаголалъултакрарлъиялъулформа.

Араб,гьанжевабачIунебзаманалъулсоставиялглаголал.

Глаголалъул наклонениял. Глаголалъул хабарияб наклонение. Глаголалъул тIалабияб наклонение ва гьелъул гьари магIнаялъул ва гьесизариялъулформаби.Глаголалъулсуалиябнаклонение.Глаголалъул

шартIияб наклонение ва гьелъул анищалъул форма. Глаголалъул наклонениязул буголъиялъулги гьечIолъиялъулги формаби.

ГлаголазулбитIунхъвай.

Наречие

Наречие. ГIаммаб магIна ва грамматикиял гIаламатал. Наречиялъул разрядал. Ишалъул куцалъул наречие. Заманалъул наречие. БакIалъул наречие. Къадаралъул наречие. ГIилла-мурадалъул наречие. Жинсияб гIаламат цIунарал наречиял.

Наречиелъугьин.НаречиязулбитIунхъвай.

КумекалъулалкаламалъулбутIаби.Союз

Кумекалъулал каламалъул бутIаби хIисабалда союзал. СокIкIиналъул ва нахърилълъиналъул союзал. СокIкIиналъул союзазул группаби: цолъизариялъул, дандеккунгутIиялъул, гьоркьоса рахъиялъул. Союзазул битIунхъвай.

Частицаби

Частицаби.МагIнаялдевакIваралдебалагьун,частицабазулгруппаби.
ЧастицабазулбитIунхъвай.

ХадурегIел

ХадурегIел.ХадурегIелаллъунхIалтIизарулелнаречиял.ХадурегIелаз жидедаго цадахъ цо хасал падежал тIалаб гьари.

Междометие

РагIабазул хасаб группа хIисабалда междометиял. Каламалъулъ междуметиязул бугеб кIвар. Предложениялъулъ интонациялдалъун ва лъалхъул ишараздалъун междометиял ратIа гьари.

8 КЛАСС

МацI ва калам. МацI гIадамазда гьоркьоб бухьен гьабиялъул алат хIисабалда

АвармацIавараззулгунгIандисезулмацIазулцоябккей.

ТекствагьелъуласлиялгIаламатал.Хабариял,сипатиялвапикриял текстазул хаслъаби.

Ишалъулабстиль.Баяналъулаб(баянкьураб)кагъат.Автобиография. Характеристика.

Синтаксисвапунктуация

МацIалъул бутIа хIисабалда синтаксис. Синтаксисалъул бутIаби: рагIабазул дандрай ва предложение. Синтаксисияб бухьен: сокIкIиналъулаб бухьен, нахъбилълъиналъулаб бухьен (гIаммаб бичIчIи кьей). Пунктуация. Лъалхъул ишарабаз тIубалеб хъулухъ.

РагIабазулдандрай

РагIабазулдандраялъуласлиялгIаламатал:кIигояцIикIкIунрагIулцолъива гьездагьоркьобнахъбилълъараббухьенбукIин.АслиябрагIухъ балагьун,

рагIабазул дандраялъул тайпаби: глаголиял, цIарулал ва наречиязулал. РагIабазул дандраялъулъ рагIабазда гьоркьоб бугеб нахъбилълъиналъулаб бухьеналъул тайпаби: рекъонккей, управление, примыкание (лъай-хъвай гьаби). РагIабазул дандраязул синтаксисияб анализ.

Предложение

Предложение ва гьелъул гIуцIи. Жидеца бицунеб жоялъул мурадалде балагьун, предложениялъул тайпаби: хабарияал, тIалабиял ва суалиял. АхIул предложение. Гьезул интонациялъулъ ва магIнаялъулъ ругел хаслъаби. Предложениязулъ рагIабазул тартиб. Логикияб (магIнаялъулаб) ударение. БетIералчленазулкъадаралдебалагьун,гIадаталпредложениязултайпаби:цо составалъулал, кIиго составалъулал, лъабго составалъулал. Жиделъ бетIерал гурел членал рукIиналде ва рукIунгутIиялде балагьун, предложениязул тайпаби (тIиритIарал ва тIиритIичIел предложениял). ТIурарал ва тIурачIел предложениял. ТIурачIел предложениял диалогалъулъ, тIурачIел предложениязул интонация.

ЛъабгосоставалъулалпредложениялПредложениялъулбетIерал членал

Предложениялъул бетIерал членал хIисабалда подлежащее, сказуемое ва битIараб дополнение.

Подлежащее.ПодлежащеелъунбатIи-батIиялкаламалъулбутIабиккей. Подлежащеялъулпадежиялформаби.

Сказуемое. ГIадатаб сказуемое. Составияб сказуемое: цIарулаб составияб сказуемое, глаголияб составияб сказуемое. Сказуемоелъун кколел каламалъул бутIаби.

Подлежащеялдагисказуемоялдагигьоркьобтире.

БитIараб дополнение. БитIараб дополнениелъун кколел каламалъул бутIаби. Аслияб падежалда бугеб подлежащеялдаги битIараб дополнениялдаги гьоркьоб батIалъи.

ПредложениялъулбетIералгурелчленал

Хъвалсараб дополнение. Хъвалсараб дополнениелъун кколел каламалъул бутIаби.

Определение. Определениелъун кколел каламалъул бутIаби. Рекъон ккарабги ва рекъон ккечIебги определение. Цадахълъел. Цадахълъелазулъ лъалхъул ишараби.

ХIал. МагIнаялде балагьун, хIалазул тайпаби: заманлъун, бакIлъун, ишалъул куцлъун, гIилла-мурадлъун кколел хIалал.

ЦоягикIигосоставалъулпредложениязултайпаби.

Цо яги кIиго составалъул предложениял ва гьезул грамматикиял гIаламатал. Подлежащее гIаммаб предложение. Подлежащее гьечIеб предложение. БитIараб дополнение гьечIеб предложение. ЦIарлъовул предложение.

Тайпацоялчленалгунпредложениял

Предложениялъултайпацоялчленал,гьезулгIаламатал,гьел

цолъизариялъул алатал. Союзазул кумекалдалъун, союзал гьечIого, гIицIго интонациялъул кумекалдалъун предложениялъул тайпа цоял членал цолъизари. Тайпа цоял членазулъ лъалхъул ишараби. Тайпа цоял членалгун гIамлъул рагIаби ва гьезулъ лъалхъул ишараби.

ХитIабгун, гьоркьор ккарал рагIабигун, У ва ГУРО рагIабигун ва междометиялгун предложениял

ХитIаб. ТIибитIараб ва тIибитIичIеб хитIаб. ХитIабалъул аслияб хъулухъ. ХитIабалда цадахъ лъалхъул ишараби.

ГьоркьорккаралрагIаби,предложениялвагьезулълъалхъулишараби.

Ува**гуро**рагIабигунвамеждометиялгунпредложениялвагьезулълъалхъул ишараби.

РатIалъизарурал членалгун предложениял

РатIалъизаруралчленазулхIакъалъулъбичIчIикьей.

РатIалъизарурал определениял ва цадахълъелал.

РатIалъизаруралхIалал.ХIалалдурусгьаризехIалтIизарулелрагIабива рагIабазул дандраял.

РатIалъизарурал членазда цадахъ хасал рагIаби.

РатIалъизарурал членазулъ лъалхъул ишараби.

ЛъалхъулишараздалъунмеждометиялратIагьари.

9 КЛАСС

МацIвакалам.МацIгIадамаздагьоркьоббухьенгьабиялъулалат хIисабалда

ОбществоялъулгIумруялъулъмацIалъулкIвар.МацIцебетIей.ГIурус мацIалъул кумекалдалъун авар мацI бечелъи ва цебетIей. Миллияб маданият цебетIеялъулъ авар мацIалъул кIвар. Авар мацIалда тIад хIалтIарал гIалимзабазул хIакъалъулъ къокъал баянал (П. К. Услар, Л. И. Жирков, А. А. ва Е. А. Бокаревал, М. М. МуртазгIалиев, Г. И. Мадиева, А.С. Чикобава

вагь.ц.

Монологияб ва диалогияб калам, кIалзул ва хъвавул калам (такрар гьаби).

Текст ва гьелъул аслиял гIаламатал (гIамлъизаби). Каламалъул тайпабазул хаслъи (хабар бицин, сипат-сурат гьаби, пикру загьир гьаби) (гIамлъизаби).

Жубарабпредложение.ЖубарабсокIкIарабпредложение

Жубараб предложениялъул хIакъалъулъ бичIчIи. Журарал предложениязул тайпаби: журарал сокIкIарал ва журарал нахърилълъарал.

Жубараб предложениялъул бутIабазул магIнаялъулаб, гIуцIиялъулаб ва интонациялъулаб цолъи.

ЖурараласокIкIаралпредложениязулхIакъалъулъгIаммаббаян.

Цолъизарул,дандеккунгутIиялъул,гьоркьосарахъиялъулсоюзалгун журарал сокIкIарал предложениял.

ЖурараласокIкIаралпредложениязулълъалхъулишараби.

Жубарабнахъбилълъарабпредложение

ЖубарабнахъбилълъарабпредложениялъулхIакъалъулъбичIчIи.

БетIераб ва тIаджубараб предложение.

Нахърилълъиналъул союзрагIабигун бугеб жубараб нахъбилълъараб предложение. Нахърилълъиналъул союзрагIабигун бугеб жубараб нахъбилълъараб предложениялъулъ лъалхъул ишараби.

Нахърилълъиналъул союзрагIаби гьечIого журарал нахърилълъарал предложениял.

Подлежащеелъун тIаджубараб предложение. БитIараб дополнениелъун тIаджубараб предложение. Хъвалсараб дополнениелъун тIаджубараб предложение. Определениелъун тIаджубараб предложение. ХIаллъун тIаджубараб предложение. Ишалъул куцлъун тIаджубараб предложение. БакIлъун тIаджубараб предложение. Заманлъун тIаджубараб предложение.

ГIилла-мурадлъунтIаджубарабпредложение.ШартIиябтIаджубараб предложение. Уступительнияб тIаджубараб предложение.

ЦочанготIаджубарабгунбугебжубарабнахъбилълъарабпредложение. ГьелъулгIуцIивалъалхъулишараби.

Нахърилълъиналъул союзрагIаби гьечIого жубараб нахъбилълъараб предложениялъулъ лъалхъул ишараби.

СоюзалгьечIебжубарабпредложение

Союзал гьечIеб жубараб предложениялъул хIакъалъулъ бичIчIи. Союзал гьечIеб жубараб предложениялъул бутIабазул цоцаздехун бугеб гьоркьоблъи.

Тартибалда унеб лъугьа-бахъин бихьизабулеб союзал гьечIеб жубараб предложение. Союзал гьечIеб жубараб предложениялъулъ запятая ва тIанкIгун запятая.

ГIилла бихьизабулеб, яги баян кьолеб, ялъуни баян гIатIид гьабулеб союзал гьечIеб жубараб предложение. Союзал гьечIеб жубараб предложениялъулъ кIитIанкI.

Дандекквей, заман, шартI, хIасил ва хехаб хис-бас ккей бихьизабулеб союзал гьечIеб жубараб предложение. Союзал гьечIеб жубараб предложениялъулъ тире.

БитIарабвахъвалсарабкалам

БитIараб ва хъвалсараб калам. БитIараб каламгун предложениял ва гьенир лъалхъул ишараби. БитIараб каламалда ва авторасул рагIабазда гьоркьоб бугеб бухьен.

Хъвалсарабкаламгунпредложение.БитIарабкаламхъвалсаралдалъун хиси.

Цитаталвагьенирлъалхъулишараби.

АВАРМАЦIАЛЪУЛКУРСЛЪУГIУНХАДУБКЬОЛЕЛХIАСИЛАЛ

НапсиялхIасилал

АслиябшколалъугIаралцIалдохъабигьалхадуселнапсиялхIасилазде щола:

гражданиябгунпатриотикиябтарбиякьеялъулрахъалъан:

– гражданин хIисабалда законалъ тIадаллъун гьарурал борчалги тIуразаризе, жиндирго ихтиярал гIумруялде рахъинаризе, гьединго ихтияразул адаб-хъатир гьабизе, цогидал гIадамазул закониял интересал цIунизе хIадурав вукIине;

– хъизаналъул, лъай кьеялъул идарабазул, бакIалъул обществоялъул, гIагараб ракьалъул, улкаялъул гIумрулъулъ гIахьалъизе;

– инсанасул гIумруялъулъ батIи-батIиял социалиял институтазул бугеб кIвар бичIчIизе;

– гражданинасул аслиял ихтияразул, гьесие кьолеб эркенлъиялъул ва гьесда тIадал ишазул, социалиял нормабазул ва батIи-батIияб маданияталъул ва диналъул гIадамал ругел обществоялъулъ хьвада-чIвадиялъул къагIидабазул хIакъалъулъ бичIчIи букIине;

– цадахъго батIи-батIияб хIалтIи гьабизеги, цогидалгун хIал рекъезабизеги, цогидазе кумек гьабизеги хIадурав вукIине;

– школалъул ишал цо хасаб чIезабураб къагIидаялда рачиналъулъ гIахьаллъизе;

– цIикIкIаразеги гьитIиназеги кумек гьабизе хIадурав вукIине (кумек къваригIани);

– батIи-батIияб маданияталъул ва диналъул гIадамаз гIумру гьабулеб пачалихъалъул гражданин жив кколевлъи бичIчIизе;

– Дагъистан республикаялъул пачалихъиябги магIарул миллаталда гьоркьоб бухьен гьабиялъулги мацI хIисабалда авар мацIалъул бугеб кIвар бичIчIизе;

– авар мацIги, Дагъистан республикаялъул ва Россиялъул тарихги, маданиятги, гIагараб ракьалъул маданиятги, Дагъистаналъул ва Россиялъул миллаталги лъазе хIаракат бахъизе;

– авар мацIалдехун, гIагараб ВатIаналъ ккурал бергьенлъабаздехун, гIелмуялдехун, искусствоялдехун, рагъулъ бихьизабураб бахIарчилъиялдехун ва халкъалъ хIалтIулъ росарал бергьенлъабаздехун къиматаб бербалагьи гьабизе;

– Дагъистаналъул ва Россиялъул гIаламатазул (символазул), пачалихъиял байрамазул, памятниказул, гIагараб ВатIаналда гIумру гьабулел батIи-батIиял миллатазул гIадатазул хIурмат гьабизе;

рухIияб тарбия кьеялъул рахъалъан:

– инсанасул рухIияб бечелъи, гIакълу, пагьму, бажари цебетIезабиялъулъ рахьдал мацIалъ тIубалеб хъулухъ ва школалъулаб лъай щвезабиялъулъ гьелъул бугеб кIвар бичIчIизе;

– жиндирго ва цогидал гIадамазул хьвада-чIвадиялъе, цо къасдалда гьабурабишалъе,лъикIаббугонигиягиквешаббугонигигьабурабкIалъаялъе къимат кьезе хIадурав вукIине;

эстетикияб тарбия кьеялъул рахъалъан:

– авар мацIалъул эстетикияб бечелъи бичIчIизе; рахьдал мацIалдехун цIуна-къараб, хIурматияб бербалагьи букIине, гьелдаса чIухIизе, миллияб маданият хIисабалда авар мацIалъул бацIцIалъи цIунизе;

– пикру загьир гьабизеги гIадамазда гьоркьоб бухьен гьабизеги художествияб культураялъул бугеб кIвар бичIчIизе;

– пикру загьир гьабизеги гIадамазда гьоркьоб бухьен гьабизеги авар мацIалъул бугеб кIвар бичIчIизе;

– культураялда хурхарал миллиял гIадатазул ва халкъияб творчествоялъул бугеб кIварги нилъер ВатIаналъул искусствоялъул бечелъиги бичIчIизе;

сахлъицIуниялъултарбиякьеялъулрахъалъан:

– жииндирго сахлъиялъул (чорхое пайдаяб квен, гигиеналъул къагIидаби цIуни, жиндир заманалда хIалтIизе ва хIухьбахъизе лъай, гьоркьоса къотIичIого зарядка гьаби) агъаз гьабизе ва сахаб гIумру гьабиялде кIвар кьезе;

– сахлъиялъе заралияб гIамал-хасият тезе (гIаракъиялдаса, наркотикал хIалтIизариялдаса, хъалиян бухIиялдаса инкар гьаби);

захIматалъултарбиякьеялъулрахъалъан:

– хъизаналда,школалда,росулъ(шагьаралда),районалдатIоритIулел захIматалда хурхарал батIи-батIиял ишазулъ гIахьаллъи гьабизе;

– хъвадарухъабаз, журналистаз ва филологаз гьарулел хIалтIабазулгун лъай-хъвай гьабизе;

– захIматалъулвагьелъулърихьизарулелхIасилазулхIурматгьабизе;

– гIумруялъе чара гьечIел планал гьаризе ва гьезул хIакъалъулъ бицине бажаризе;

экологиябтарбиякьеялъулрахъалъан:

– сверухъ бугеб тIабигIат цIуниялда хурхарал суалазда тIаса мухIканго ва дурусго пикру загьир гьабизе;

– сверухъ бугеб тIабигIат цIуниялда хурхарал захIматал суалал ричIчIизе ва гьел тIуразариялъул нухал ралагьизе;

– сверухъбугебтIабигIаталъезарапгьабулелишаздедандечIезе;

– сверухъ бугеб тIабигIат цIуниялда хурхарал тадбиразда гIахьаллъизе хIадурав вукIине.

МетапредметиялхIасилал

Авар мацI лъазабиялъул хIасилалда аслияб школалда цIалдохъаби ругьунлъула нахъгIунтIиялъулал хIалтIаби гьаризе (**Познавательные** УУД). Гьезда бажарула:

– мацIалъулбутIабазулкIварбугелгIаламаталгимацIалъулъкколел

хиса-басиялгитIатинаризевагьезиехарактеристикакьезе;

– кIварбугебгIаламатгихIисабалдебосун,мацIалъулбутIабазулклассификация гьабизе;

– батIи-батIиял жанразул ва стилазул текстал батIи-батIияб къагIидаялъ щулаго цIализе;

– батIи-батIиялжанразулвастилазултекстазулхIасилгIенеккундандрекъон кколеб хIалалъ бичIчIизе;

– кIалзул ва хъвавул формаялда бицараб жо дандрекъон кколеб хIалалъ бичIчIизе;

– текстазулъругелбаяналгIамлъизаризевагьезуланализгьабизе;

– батIи-батIиял бакIаздаса (масала, газетаздаса, журналаздаса, радиоялдаса, телевидениялдаса, интерненталдаса) информация босизе; баян (справка) кьолеб адабияталдаса, батIи-батIиял тайпабазул словараздаса эркенго пайда босизе;

– цо чIванкъотIараб темаялда тIасан материал тартибалде лъеялъулги тIасабищиялъулги къагIидаби гъваридго лъазаризе; живго жиндаго чIун, ай жинцаго информация балагьизе; гIенеккун яги цIалун щвараб информация кьучIдасан хисизабун цIидасан гIуцIизе, цIунизе ва битIун кьезе;

– жидер стилистикиял хаслъабазде, хIасилалде ва пайда босарал мацIалъул алатазде балагьун, рицарал пикраби дандекквезе;

– гIенеккунрагIарабягицIаларабтексталъулхIасилцIигьабунбицине;

– батIи-батIиял тайпабазул, стилазул ва жанразул хъвавул ва кIалзул текстал гIуцIизе;

– кIалзул ва хъвавул формаялда эркенго ва битIун жиндирго пикру рекъезабун сокIкIине, текст гIуцIиялъул нормаби цIунизе;хIакъикъаталдехун, сверухъ тIабигIаталда кколел лъугьа-бахъиназдехун цIалараб, рагIараб ва бихьараб жоялдехун жиндирго бербалагьи загьир гьабизе;

– монологалъул ва диалогалъул батIи-батIиял тайпаби лъазе (ай, цо лъугьа-бахъиналъул хIакъалъулъ, хадуб-цебе ккезабун, бицине; жиндирго пикру загьир гьабизе, мацIалъул ресаздалъун лъилниги-сундулниги хIакъалъулъ бицине, батIи-батIиял пикраби дандразе, гьира базабизе, цIехолдизе);

– каламалъулъ жакъасеб авар литературияб мацIалъул битIунабиялъул, лексикиял, грамматикиял, стилистикиял аслиял нормаби дурусго цIунизе; хъвадарулагобитIунхъваялъулвапунктуациялъуласлиялкъагIидабидурусго цIунизе.

Аслияб школа лъугIулел цIалдохъаби ругьунлъула хурхен гьабиялъул хIалтIаби гьаризе (**коммуникативные** УУД). Гьезда бажарула:

– хъвавул текстазулъ, кIалзул монологияб каламалъулъ, диалогазулъ ва цо кинал ругониги суалазда тIаса тIоритIулел бахIсазулъ жиндирго пикру загьир гьабизе;

– каламалъул этикаялъул нормабиги цIунун, гара-чIвариялъулъ гIахьаллъизе;

– аудиториялда гIел бащадазда цеве кIудиял гьечIел докладалгун, лекциялгун ва рефераталгун кIалъазе;

– накъиталъулъ (гара-чIвариялъулъ) гIахьаллъи гьабулев чиясухъ гIенеккизе, диалогалъулъ гIахьаллъизе;

– батIи-батIиял пикраби рукIиналъе ва щивасул жиндирго хасаб пикру загьир гьабизе ихтияр букIиналъе мукIурлъизе;

– цо кинаб бугониги тIадкъай цогидазда цадахъ тIубазе, дагIба-къецалъулъ гIахьаллъизе, кIвар бугел темабазда тIаса кIалъазе;

– цогидазул хиялазда (къасдазда) нахъгIунтIизе, жинда кIалъалев чиясул хIурмат гьабизе ва гьесул пикруялда разилъунгутIи адабалдалъун бихьизабизе;

– гара-чIвариялъулъгьоркьоблъурабтемаялдатIасасуалаллъезе;

– цо чанго чияс загьир гьарурал пикраби гIамлъизаризе, нухмалъи гьабизе хIадурав вукIине, мугIалимасул буюрухъалъе мутIигIлъизе, гьесул тIадкъаял тIуразаризе.

АслиябшколалъугIулелцIалдохъабазуллъугьунагьабулебцIалинизамалдеккезабизебугеббажариги(**регулятивные**УУД).Гьездабажарула:

– дарсида гьабизе кколеб хIалтIул тартиб чIезабизе ва мурад лъезе, хIалтIулъ щварал хIасилазе къимат кьезе;

– жиндирго ругел ресазда рекъон цIалул масъала тIубазабиялъул къагIида тIасабищизе, гьединаб масъала тIубазабиялъул алгоритм жинцаго гIуцIизе;

– гьабулеб хIалтIул план жинцаго гIуцIизе ва, планалда рекъон хIалтIулаго, гьелъул хиса-басиял гьаризе (къваригIани);

– цIалулхIалтIабитIуразарулаго,жавабчилъижиндатIадебосизе;

– гьабулебхIалтIуекъиматкьезевагьебхисиялъулпланцебелъезе;

– цIалул масъала тIубазабулаго, дандчIвалел захIмалъаби цереккунго рихьизе ва гьелда тIаса жиндирго пикру бицине;

– цIалулхIалтIулъросаралбергьенлъабазулгIиллабаянгьабизе;

– битIккечIеб гара-чIвариялъул гIилла бихьизабизе, кIалъазе бугеб хIалбихьиялъе къимат кьезе ва цебе лъураб мурадалда рекъон жиндирго калам хисизабун дандеккезабизе;

– загьиргьаруралрекIеласаразекъиматкьезе;

– гара-чIвариялъулъцогидалчиясулкъасдалричIчIизе;

– цогидав чиясдехун ва гьес бицараб пикруялдехун лъикIаб бербалагьи гьабизе;

ПредметиялхIасилал

5 КЛАСС

ЛъагIалилахиралдацIалдохъабиругьунлъула:

– «Пачалихъияб мацI» ва «Рахьдал мацI» абурал бичIчIиял баян гьаризе;

– инсанасул ва обществоялъул гIумруялъулъ рахьдал мацIалъул бугеб кIварги, гьелъул пасихIлъиги, бечелъиги, берцинлъиги бичIчIизе;

– кIалзул ва хъвавул каламалдаги, диалогалдаги, монологалдаги гьоркьоб бугеб батIалъи бихьизабизе; щибаб къойилаб гIумраялда ва цIалиялда цере лъурал масъалаби тIуразарулаго, калам гьабиялъул тайпабазул хIисаб гьабизе;

– художествияб литератураялъул мацIалъул, стилазул, гара-чIвариялъул каламалъул хIакъалъулъ гIаммаб бичIчIи лъугьине;

– гьаркьазе характеристика кьезе, гьаркьидаги хIарпалдаги гьоркьоб бугеб батIалъи бичIчIизе, гьаркьазул системаялъе характеристика кьезе;

– рагIулфонетикиябанализгьабизе;

– хъвай-хъвагIай гьабулаго, орфографиялда тIаса щвараб лъаялдаса пайда босизе (гьединго **ъ, ь, е, ё, ю, я** хIарпалги лабиалиял гьаркьал ва геминатал рихьизирулел хIарпалги хъвалаго, орфографиялъул рахъалъ щвараб лъаялдаса пайда босизе);

– батIи-батIиял къагIидабаздалъун (кьибил цоял рагIаби, синонимал ва антонимал ралагьун; словаралъул кумекалдалъун ва гь.ц.) рагIул лексикияб магIна баян гьабизе;

– цо магIнаялъул ва гIемер магIнаялъул рагIаби ратIа гьаризе; рагIул битIараб ва хъвалсараб магIна бихьизабизе;

– синонимал, антонимал, омонимал ратизе, омнимал ва гIемер магIнаялъул рагIаби цоцаздаса ратIа гьаризе;

– рагIуллексикиябанализгьабизе;

– лексикиял, ай рагIул магIна баян гьабулел, синонимиял, антонимиял, омонимиял словараздаса пайда босизе;

– мацIалъулбищунгогьитIинаббутIахIисабалдаморфемалъе

характеристикакьезе;

– рагIулъ морфемаби (кьибил, суффикс, ахир) рихьизаризе, рагIул аслу батIа гьабизе;

– морфемабазулъ кколел рагьарал ва рагьукъал гьаркьазул хиса-басиял ратизе;

– рагIулморфемиябанализгьабизе;

– цо кинаб бугониги мацIалъул анализ гьабулаго яги битIунхъваялъулъ морфемикаялда тIаса щвараб лъаялдаса пайда босизе;

– лексикиябгун грамматикияб магIнаялдеги морфологиял ва синтаксисиял гIаламатаздеги балагьун, рагIи цо чIванкъотIараб каламалъул бутIалъун букIине кколеблъи бичIчIизе;

– глаголалвапредметиялцIаралратIагьаризе;

– глаголазулвапредметиялцIаразулморфологиябразборгьабизе;

– жиндирго каламалъулъ морфологиялъул рахъалъ щвараб лъаялдаса пайда босизе;

– предметияб цIаралъул гIаммаб магIна, гьелъул морфологиял гIаламатал ва гьелъ предложениялъулъ тIубалеб хъулухъ бихьизабизе; предметияб цIаралъул каламалъулъ бугеб кIвар баян гьабизе;

– предметияб цIаралъул лексикиялгун грамматикиял разрядал рихьизаризе;

– глаголалъул гIаммаб магIна, гьелъул морфологиял гIаламатал ва гьелъ предложениялъулъ тIубалеб хъулухъ бихьизабизе; глаголалъул рагIабазул дандраялъулъ ва предложениялъулъ, гьединго каламалъулъ бугеб кIвар баян гьабизе;

– рухьарал ва тIадчIарал, жинсиял ва жинсиял гурел глаголал ратIа гьаризе;

– глаголияб цIар ва глаголалъул заманалъул формаби цоцада дандекквезе;

– араб, бачIунеб, гIахьалаб ва гьанже заманалъул глаголал каламалъулъ хIалтIизаризе;

– глаголазулморфологиябанализгьабизе;

– синтаксисалъул бутIаби (рагIабазул дандрай ва предложение) ратIа гьаризе;

– предложениялъулъ рагIабазул дандрай батIа гьабизе, гьелъул гIуцIиялъул анализ гьабизе, рагIабазул дандраялъулъ рагIабазда гьоркьоб магIнаялъулаб бухьен чIезабизе;

– аслиялгIаламатаздебалагьун,предложениялъулгIурхъичIезабизе;

– жидеца бицунеб жоялъул мурадалде ва нтонациялде балагьун, предложениял ратIа гьаризе.

– предложениялъулбетIералчленалратизе:подлежащее,сказуемое, битIараб дополнение;

– предложениялъулбетIералгурелчленалратизевагьезултайпаби чIезаризе;

– тексталъулъхитIаббатизе,подлежащеялдагигьелдагигьоркьоббугеб батIалъи бихьизабизе;

– грамматикияласлуязулкъадаралдебалагьун,гIадаталважурaралпредло жениял цоцаздаса ратIа гьаризе;

– кьуралсхемабаздарекъонжурaралпредложениялгIуцIизе;

– автросулрагIабивабитIарабкаламбихьизабизе;

– битIарабкаламгунпредложениялъулълъалхъулишарабилъезе;

– диалогалъулхIакъалъулъбичIчIибукIине;

– предложениялъулсинтаксисиябразборгьабизе;

6 КЛАСС

– авар мацIалъе Дагъистан Республикаялъул пачалихъияб ва магIарул миллаталда гьоркьоб бухьен гьабиялъул мацI хIисабалда характеристика кьезе;

– художествияб ва гIелмиябгин гIатIидго тIибитIараб литератураялъул кьучIалда хабарияⅼ, сипатияⅼ ва пикрияⅼ монологал гIуцIизе;

– диалогалъулбатIи-батIиялформабигIуцIизе;

– тексталъул анализ гьабизе (гьелъул гIуцIиялъул хаслъи, тема ва абзацал, тексталъулъ предложениял цоцазда рухьинариялъул къагIидаби ва алатал рихьизаризе);

– тексталъулплангIуцIизе;

– цокинаббугонигибакIалъул,тIабигIаталъул,рукъалъулваинсанасул сипат-сурат гьабун, текст гIуцIизе;

– ишалъулабстилалъулхаслъибихьизабизе(гIарза,расписка);

– кьучIдасанго ругел авар мацIалъул ва цогидал мацIаздаса рачIарал рагIаби ратIа гьаризе;

– диалектиял (бакIалъулал) ва пишачилъиялъулал рагIаби ратIа гьаризе;

– цIиялвабасралъаралрагIабикаламалъулърихьизаризе;

– фразеологиялсверелалратизе,гьезулмагIнабаянгьабизе;

– рагIул форма лъугьиналъулъги цIияб рагIи лъугьиналъулъги морфемабазул бугеб кIвар бичIчIизе;

– цIиялрагIабилъугьиналъуласлиялкъагIидабирихьизаризе;

– цIиялрагIабилъугьиналъуласлиялкъагIидабазуланализгьабизе;

– морфемикаялдаварагIилъугьиналда тIасан щвараб лъайгилъугьараб бажариги битIунхъваялъул практикаялъулъ хIалтIизабизе;

– предметиябцIаралъулпадежчIезабизе;

– падежазулахиразулбитIунхъвайлъазе;

– гIемерлъулформаялдапредметиялцIаралпадежаздесверизе;

– прилагательноялъулгIаммабмагIна,морфологиялгIаламаталва предложениялъулъ гьелъ тIубалеб хъулухъ бихьизабизе;

– качествиял,гьоркьоблъиялъулалвабетIергьанлъибихьизабулел

прилагательноялратIагьаризе;

– предметияб цIарлъун хIалтIизарурал прилагательноял падежазде свериялъул хаслъи лъазе;

– прилагательноялъулморфологиябразборгьабизе;

– рикIкIенал лъазаризе; рикIкIеналъул грамматикиял гIаламатал рихьизаризе; гIуцIиялде ва магIнаялде балагьун, рикIкIеназул разрядал ратIа гьаризе;

– къадаралъулваиргадулрикIкIеналбитIунпадежаздесверизе;

– рикIкIеназул каламалъулъ бугеб кIварги, ишалъул каламалъулъ ва гIелмиял текстазулъ гьел хIалитIизариялъул хаслъиги бихьизабизе;

– цадахълъи, щаклъи, тIолголъи бихьизабулел ва бутIа бичIчIизабулел (дробазул) каламалъулъ битIун хIалтIизаризе;

– рикIкIеналбитIунхъваялъулнормабицIунизе;

– цIарубукIал лъазаризе; цIарубакIалъул грамматикиял гIаламатал рихьизаризе; цIарубакIазул разрядал ратIа гьаризе; цIарубакIал падежазде сверизе; цIарубакIал падежазде свериялъул хаслъиги, гьезул синтаксисияб хъулухъги, каламалъулъ бугеб кIварги бихьизабизе;

– предложениялъулъпредметиялцIаралцIарубакIаздалъунхисизаризе;

– каламалъулбутIахIисабалдапричастиялъулхаслъибихьизабизе;

– предметияб цIарлъун хIалтIизабураб причастие падежазде свериялъул хаслъи баян гьабизе;

– араб,гIахьалабвабачIунебзаманалъулпричастиялратIагьаризе;

– каламалъулбутIахIисабалдадеепричастиялъулхаслъибихьизабизе;

– деепричастиялъул наречиялъул ва глаголалъул гIаламатал рихьизаризе;

– арабвагIахьалабзаманалъулдеепричастиялратIагьаризе;

7 КЛАСС

– мацIцохIалалдачIечIогоцебетIунхисулеблъибичIчIизе;

– халкъалъулмаданияталда,тарихалдавамацIалдагьоркьоббухьен букIунеблъи бичIчIизе;

– авар мацIалъулъ жакъа къоялда хиса-басиял ккеялъул гIилла бихьизабизе;

– тексталъултайпабичIезаризе;

– байбихьунлъугIичIебтекстгIуцIизе;

– предметиябвасюжетиябсураталъулсипат-суратгьабизе;

– публицистикаялъулстилалъуласлиялжанраллъазе;

– глаголалъулмурадиябформаялъуласлиябгIаламатбихьизабизе;

– глаголалъул гьабизабул формабиги глаголалъул такрарлъиялъул формабиги ратIа гьаризе;

– араб, гьанже ва бачIунеб заманалъул составиял глаголал каламалъулъ хIалтIизаризе;

– глаголалъулхабарияб,тIалабияб,суалиябвашартIиябнаклонениял ратIа гьаризе;

– глаголалъулбитIунхъваялъулнормабицIунизе;

– глаголалъулморфологиябразборгьабизе;

– каламалъулънаречиялратIагьаризе;

– наречиязулгIаммабграмматикиябмагIнабаянгьабизе;

– наречиялъул разрядал ратIарахъизе; наречиял лъугьиналъул хаслъиялъе характеристика кьезе.

– наречиязулбитIунхъвайцIунизе;

– наречиялъулморфологиябразборгьабизе;

– кумекалъулалкаламалъулбутIабихIисабалдасоюзаллъазаризе;

– сокIкIиналъулванахърилълъиналъулсоюзалратIарахъизе;

– батIи-батIиялмагIнаялъулсоюзалкаламалъулъхIалтIизаризе;

– союзазулморфологиябанализгьабизе;

– магIнаялдевакIваралдебалагьун,частицабазулгруппабиратIа

гьаризе;

– батIи-батIиялразрядазулчастицабаздасакаламалъулъпайдабосизе;

– частицабазулморфологиябанализгьабизе;

– хадурегIелазтIубалебхъулухъбихьизабизе;

– хадурегIелбухьарабрагIулпадежиябформачIезабизе;

– наречияздагихадурегIелаздагигьоркьоббугеббатIалъибихьизабизе;

– междометиязтIубалебхъулухълъазабизе;

– батIи-батIиял рекIел хIалал загьир гьаризе, междометияздаса каламалъулъ пайда босизе.

– художествиябвагара-чIвариялъулабкаламалдамеждометиялъул бугеб кIвар бихьизабизе;

8 КЛАСС

– авар мацI аваразулгун гIандисезул мацIазул цояб кколеблъи лъазе ва гьелъул хIакъалъулъ бицине бажаризе;

– батIи-батIиялтIахьаздасабаяналросизе;

– тексталъул анализ гьабизе (тема ва аслияб пикру загьир гьабизе, гьелъулъ предложенияздa гьоркьоб грамматикияб бухьен букIин чIезабизе, тексталъул авал ва ахир бихьизабизе);

– тексталъулъ предложениял цолъиялъул алатал ва къагIидаби рихьизаризе;

– ишалъулаб стилалъул текстал гIуцIизе (баяналъулаб кагъат, автобиография, характеристика);

– предложение ва рагIабазул дандрай синтаксисалъул бутIаби кколеллъи бичIчIизабизе;

– аслияб рагIул морфологиял гIаламатазухъ балагьун, рагIабазул дандраязул тайпаби лъазаризе: цIарулал, глаголиял ва наречиялъулал;

– рагIабазул дандраялъулъ рагIабазда гьоркьоб бугеб нахъбилълъиналъулбухьеналъул тайпабичIезаризе:рекъонккей,управление,

примыкание;

– кIалзул ва хъвавул каламалъулъ предложениял къачIан рахъине квербакъулел алатазе ва предложениялъул аслиял гIаламатазехарактеристика кьезе;

– хабариял, тIалабиял, суалиял ва ахIул предложениязул интонациялъулъ ва магIнаялъулъ ругел хаслъаби рихьизаризе;

– предложениялъул бетIерал членазул къадаралде, жиделъ бетIерал гурел членал рукIиналде ва рукIунгутIиялде балагьун, рикьун ругел предложениялъул тайпаби лъазаризе ва гьел киналго каламалъулъ хIалтIизаризе;

– гIадатабпредложениегIуцIиялъулнормабазуланализгьабизе;

– тIурачIел предложениял диалогалъулъ халтIизаризе ва гьезул интонация цIунизе;

– подлежащее,сказуемоевабитIарабдополнениепредложениялъул бетIерал членал кколелльи бичIчIизе;

– подлежащеелъун ккарал каламалъул бутIабиги подлежащеялъул падежиял формабиги рихьизаризе;

– сказуемоелъун кколел каламалъул бутIаби ва составиял сказуемоялъул тайпаби баян гьаризе;

– подлежащеялдагисказуемоялдагигьоркьобтирелъурабмисалазул анализ гьабизе;

– битIарабдополнениелъункколелкаламалъулбутIабирихьизаризе;

– предложениялъулъ бетIерал гурел членал ратIа гьаризе (хъвалсараб дополнение, рекъонккараб ва рекъон ккечIеб определение; заманлъун, бакIлъун, ишалъул куцлъун, гIилла-мурадлъун кколел хIалал);

– цо яги кIиго составалъул предложениял ва гьезул грамматикиял гIаламатал лъазе;

– цо яги кIиго составалъул предложениял (подлежащее гIаммаб предложение, подлежащее гьечIеб предложение, битIараб дополнениегьечIеб предложение, цIарлъовул предложение) ратIарахъизе;

– цо яги кIиго составалъул предложениязул грамматикаялъул рахъалъ бугеб батIалъи бихьизабизе;

– цо яги кIиго составалъул предложениял каламалъулъ хIалтIизариялъул хаслъи бичIчIизе;

– тайпа цоял членазул гIаламатазе характеристика кьезе, гьел цолъулел къагIидаби рихьизаризе;

– тайпацоялчленалгунпредложениялъулълъалхъулишарабилъезе;

– тайпацоялчленалгунругелгIамлъулрагIабиратизе;

– тайпацоялчленалгунругелгIамлъулрагIабазулъкIитIанкIватире лъезе;

– хитIабгун,гьоркьорккаралрагIабигун,**ува****гуро**рагIабигунва междометиялгун предложениял лъазаризе;

– хитIабазулъ, гьоркьор ккарал рагIабазулъ ва предложениязулъ лъалхъул ишараби лъезе;

– гьоркьорккаралрагIабивапредложениял,**ува****гуро**рагIабигунва междометиялгун предложениял каламалъулъ хIалтIизаризе;

– ратIалъизаруралопределениял,цадахълъелалвахIалалратIарахъизе;

– хIалал дурус гьаризе хIалтIизарулел рагIаби ва рагIабазул дандраялги ратIалъизарурал членазда цадахъ хасал рагIабиги гъорлъ ругел предложениязул анализ гьабизе;

– ратIалъизаруралчленазулълъалхъулишарабибитIунлъезе;

– ратIалъизарурал членалгун предложениязул синтаксисияб разбор гьабизе;

9 КЛАСС

– обществоялъулваинсанасулгIумруялъулъмацIалъулбугебкIвар

бичIчIизе;

– авармацIалъулпасихIлъивабечелъибичIчIизе;

– миллияб маданият цебетIеялъулъ авар мацIалъул бугеб кIвар бичIчIизе;

– авармацIалдатIадхIалтIаралгIалимзабазулхIакъалъулъкъокъал баянал кьезе;

– монологиябвадиалогиябкаламгикIалзулвахъвавулкаламгидандекквез е;

– тексталъуланализгьабизе:тексталъултемабихьизабизе,аслияб пикру баян гьабизе, тексталда цIар лъезе;

– тексталъулъсипат-суратгьабурабвапикрузагьиргьабураббакIал ратизе;

– тексталъултайпабидандекквезе;

– батIи-батIиябжанралъултекстазулхаслъабизагьиргьаризе;

– цIаларабялъунирагIарабжоялдехунжиндиргобербалагьизагьир гьабизе;

– журарал сокIкIарал ва журарал нахърилълъарал предложениял ратIа гьаризе;

– жубараб сокIкIараб предложениялъе, гьелъул гIуцIиялъе характеристика кьезе;

– цолъизарул,дандеккунгутIиялъул,гьоркьосарахъиялъулсоюзалгун журарал сокIкIарал предложениял каламалъулъ хIалтIизаризе;

– жураралсокIкIаралпредложениялгIуцIиялъулнормабицIунизе;

– журарал сокIкIарал предложениязул синтаксисияб ва пунктуациялъулаб разбор гьабизе;

– жураралсокIкIаралпредложениязулълъалхъулишарабибитIун лъезе;

– жубарабнахъбилълъарабпредложениялъулхIакъалъулъбичIчIи

кьезе, бетIерал ва тIаджурарал предложениял ратIа гьаризе ва гьел кинрухьун ругелали бихьизабизе;

– нахърилълъиналъул союзрагIабигун бугеб жубараб нахъбилълъараб предложениялъе характеристика кьезе;

– нахърилълъиналъул союзрагIабигун бугеб жубараб нахъбилълъараб предложениялъулъ лъалхъул ишараби битIун лъезе;

– нахърилълъиналъул союзрагIаби гьечIого журарал нахърилълъарал предложениязул гIуцIиялъул хаслъаби загьир гьаризе;

– батIи-батIияб тIаджубарабгун (подлежащеелъун, битIараб дополнениелъун, хъвалсараб дополнениелъун, определениелъун, хIаллъун, ишалъул куцлъун, бакIлъун, заманлъун, гIилла-мурадлъун, шартIияб, уступительнияб) журарал нахърилълъарал предложениял лъазаризе ва гьезие характеристика кьезе;

– цо чанго тIаджубарабгун бугел журарал нахъбилълъарал предложениял ратизе, гьезул гIуцIи лъазабизе ва гьезулъ лъалхъул ишараби битIун лъезе;

– журарал нахъбилълъарал предложениял гIуцIиялъул нормаби цIунизе, гьел каламалъулъ хIалтIизариялъул хаслъаби ричIчIизе;

– журарал нахъбилълъарал предложениязул синтаксисияб ва пунктуациялъулаб разбор гьабизе;

– союзал гьечIеб жубараб предложениялъул бутIабазул цоцаздехун бугеб гьоркьоблъи бичIчIизе;

– союзал гьечIел журарал предложениял гIуцIиялъул нормаби цIунизе, гьел каламалъулъ хIалтIизариялъул хаслъаби ричIчIизе;

– союзал гьечIел журарал предложениязул синтаксисияб ва пунктуациялъулаб разбор гьабизе;

– союзал гьечIел журарал предложениязулъ лъалхъул ишараби битIун лъезе;

– битIарабвахъвалсарабкаламбатIагьабизевагьелъиехарактеристика кьезе;

– битIарабкаламгунпредложениязулълъалхъулишарабибитIунлъезе;

– битIарабкаламалдаваавторасулрагIабаздагьоркьоббугеббухьен бихьизабизе;

– битIарабкаламхъвалсарабкаламалдалъунхисизе;

– битIараб ва хъвалсараб каламгун, цитаталгун предложенииял битIун гIуцIизе.

ТЕМАТИКИЯБ ПЛАН

5 КЛАСС

№	Тема, курсалъул раздел	Лъазабизекколебматериал	СагӀтазул къадар	ГьаризекколелхалтӀабазул тайпаби
1	**МацӀ гӀадамазда гьоркьоб бухьен гьабиялъул алат хӀисабалда**	МацӀ ва инсан. МацӀ миллат цӀуниялъулкьучӀхӀисабалда. Хъвавул ва кӀалзул калам. Каламалъул стилал: гарачӀвариялъул, гӀелмияб ва художествияб.		«ПачалихъиябмацӀ»ва «рахьдал мацӀ» абурал бичӀчӀиял **баян гьаризе**. Инсанасул ва обществоялъул гӀумруялъулъ рахьдал мацӀалъул бугеб кӀварги, гьелъул пасихӀлъиги, бечелъиги, берцинлъиги **бихьизабизе**. КӀалзул ва хъвавул каламалъул аслиял хаслъаби **лъазе**. КӀалзул ва хъвавул каламалъул мисалал цоцаздаса **ратӀарахъизе**. Авар мацӀалъул стилазул хӀакъалъулъ гӀаммаб бичӀчӀи **кьезе**. Авар литературияб мацӀалъул батӀи-батӀиял стилазул тексталцоцаздасаратӀа **гьаризе**.
2	**Байбихьул классалда малъараб материал такрар гьаби**	РагӀулгӀуцӀи.Геминаталва лабиалиял гьаркьал. Предметияб цӀар. Прилагательное. Глагол. *Планалдарекъон изложение.*		Морфемал ратӀарахъизе ва рагӀаби морфемазде **риххизе**. Геминатал ва лабиалиял гьаркьал битӀун абиялъул бажари **камиллъизабизе.** Геминатал ва лабиалиял гьаркьал хъвай-хъвагӀаялъулъ рихьизариялъул бажари **камиллъизабизе.** Планалдарекъонизложение **хъвазе**.
3	**Синтаксис ва**	РагӀабазул дандрай. РагӀабазулдандраязулъаслиябги		Синтаксисалъул аслиял бичӀчӀиял **лъазе.**

[3]. Тематикияб планалда кьурал темабазе сагӀтал рикьун руго мисалияб къагӀидаялъ. Учителасулихтияр буго мустахӀикъаблъун бихьараб бакӀалда сагӀтазул хиса-баси гьабизе, ай, цо темаялдаса тӀаса рахъун, хӀажатаблъун бихьулеб цогидаб тема малъиялъе цӀикӀкӀинаризе.

	пунктуация	нахъбилълъарабги рагIи. Предложение. Предложениялъул грамматикияб аслу. Текст. Тексталъул тайпаби. Жидеца бицунеб жоялъул мурадалдебалагьун,предложениялъул тайпаби: хабарияб, суалияб ва тIалабияб. Интонациялде балагьун, ахIул предложение. Предложениязул ахиралда лъалхъул ишараби. Предложениялъул бетIерал ва бетIерал гурел членал. Предложениялъул бетIерал членал: подлежащее, сказуемое, битIараб дополнение. Предложениялъул бетIерал гурел членал: хъвалсараб дополнение, определение, хIалал. ТIиритIаралги тIиритIичIелги предложениял. Тайпа цоял членалгун предложениял. Союзалгунги **(-ги, ва, я, ялъуни, амма)** союзалгьечIогогитайпацоял членал. Тайпа цоял членазда гьоркьоб запятая. ХитIаб. ХитIабгун лъалхъул ишараби. ГIадатаб предложениялъул синтаксисияб разбор. ГIадатаб ва жубараб предложение. Журарал предложениязулъ ругел гIадатал предложениял союззадалъунги союзал гьечIогоги цолъизаризе бегьи ва запятаялдалъун ратIа тIезари (авалияб баян). БитIараб калам ва лъалхъул ишараби. Диалог. Диалогалда цебе тире. *Къокъгьабурабизложение.* *Ругьунлъиялъул изложение.* *Эркенаб темаялда тIасан сочинение.*		ПредложениялъулърагIабазул дандрай бихьизабизе, гьелъул гIуцIиялъул анализ гьабизе, рагIабазул дандраялъулъ магIнаялъул рахъалъ бухьен **чIезабизе.** РагIабазул дандраязулъ аслиябги нахъбилълъарабги рагIи **бихьизабизе.** РагIабазул дандраял **гIуцIизе**. ПредложениялъулгIаламатазе характеристика **кьезе**. Жиндир аслиял гIаламаталги кьочIое росун, предложениялъул гIурхъи **чIезабизе.** Жидеца бицунеб жоялъул мурадалде ва нтонациялде балагьун, предложениял **ратIа гьаризе.** Предложениялъул грамматикияб аслу **бихьизабизе**. Предложениялъул бетIерал членал **ратизе:** подлежащее, сказуемое, битIараб дополнение. Предложениялъул бетIерал гурел членал ратизе ва гьезул тайпаби **чIезаризе**. Предложениялъул бетIерал ва бетIерал гурел членал цоцаздаса **ратIа гьаризе.** Суалаздалъун предложениялъул членазда гьоркьоббухьен **чIезабизе**. Предложениялъул бетIерал ва бетIерал гурел членал схемабаздалъун **рихьизаризе**. ТIиритIаралги тIиритIичIелги предложениязул характеристика **кьезе**. Тексталъулъ хитIаб батизе, подлежащеялдаги хитIалдаги гьоркьоб бугеб батIалъи **бихьизабизе**. Грамматикиял аслуязул къадаралде балагьун, гIадатал ва журарал предложениял цоцаздаса **ратIа гьаризе**. Кьуралсхемабаздарекъон

		Жиндирго пикруги загьир гьабун, къокъаб изложение. ГрамматикиялтIадкъаялгун контролияб диктант.		журарал предложениял **гIуцIизе**. АвтросулрагIабивабитIараб калам **бихьизабизе.** БитIараб каламгун предложениялъулъ лъалхъул ишараби **лъезе**. БитIараб каламгун предложениялъул схемаби **гIуцIизе**. Диалогалъул хIакъалъулъ бичIчIи **букIине**. Предложениялъул синтаксисияб разбор **гьабизе**. Хабарияб тексталъул изложение ва эркенаб темаялдасан сочинение **хъвазе**.
4	**Фонетикава графика. Орфография**	Фонетика.МацIалъулбутIа хIисабалда гьаракь. Каламалъул гьаркьал. РагьаралгьаркьалвахIарпал. РагьукъалгьаркьалвахIарпал.Лабиалиялгьаркьалва геминатал. Графика. Алфавит. **Я, е, ё, ю** хIарпал. **Ъ, ь** хIарпал ва гьез тIубалеб хъулухъ. Слог. РагIи цо мухъидаса цоги мухъиде, слогазде бикьун, боси. Ударение. РагIулфонетикияб разбор. *Сураталдасансочинение.* *Кагъат.* *Контролияб диктант.* *Проект «Авар мацIалъул хъай-хъвагIаялъул тарих».*		Авар мацIалъул киналго гьаркьал битIун **абизе.** Фонетикаялъул аслиял бичIчIиял **лъазе**. Рагьукъал ва рагьарал гьаркьал **лъазе**. РагIулъ ругел гьаркьал ва хIарпал дандекквезе ва гьезул анализ **гьабизе**. Рахьдал мацIалъул рагIулъ ругел рагьарал гьаркьазул гIуцIи **бихьизабизе**. Геминатазул ва лабиалиял гьаркьазул хаслъи **бихьизабизе**. Геминатал ва лабиалиял гьаркьал битIун **абизе**. Геминатал ва лабиалиял гьаркьал рихьизарулел хIарпал **ратIа гьаризе**. Словаралда къваригIарал баянал ралагьулаго, алфавиталдаса **пайда босизе**. **Я, е, ё, ю, ъ, ь** хIарпал хъваялъул къагIидаби **лъазе**. РагIабазулъ ударение лъеялъул къагIидаби **лъазе.** РагIаби слогазде рикьизе вацо мухъидаса цоги мухъиде гьел битIун рикьун **росизе**. Орфографиялъ битIунхъваялъулкъагIидабазулбицунеблъи**лъай**.

				Лъазарурал орфографиялъул къагIидабаздаса хъвай-хъвагIаялъулъ битIун **пайда босизе**. РагIул фонетикияб разбор **гьабизе** (кьураб алгоритмаялда рекъон). СураталдасанхабаргIуцIизе**гIуцIизе**. Кагъат **хъвазе**. «Авар мацIалъул хъвай-хъвагIаялъул тарих» абураб темаялдатIасатIобитIулеб проекталъулъ**гIахьаллъизе**.
5	**Лексика. Калама-лъул культура**	Лексикаялъул хIакъалъулъ бичIчIи. МацIалъул бутIа хIисабалда лексика. РагIи ва рагIул лексикияб магIна. Цо магIнаялъул ва гIемер магIнаялъул рагIаби. РагIул битIараб ва хъвалсараб магIна. Омонимал (лъай-хъвай гьаби). Синонимал. Антонимал. *Планалда рекъон мухIканаб изложение.*		БатIи-батIиял пикраби загьир гьаризе, рагIул бугеб кIвар **бичIчIизе**. Словаралъул кумекалдалъун рагIул лексикияб магIна **баян гьабизе.** Цо магIнаялъул ва гIемер магIнаялъул рагIаби ратIа гьаризе, рагIул битIараб ва хъвалсараб магIна **бихьизабизе**. Омонимал, синонимал ва антонимал **лъазе.** ГIемер магIнаялъул рагIаби, омонимал, синонимал ва антонимал жиндирго каламалъулъ **хIалтIизаризе**. БатIи-батIиял тайпабазул словараздаса къваригIарал баянал **росизе**. Планалда рекъон текст **гIуцIизе.**
6	**Морфемика. Орфография. Калама-лъул культура**	Морфема – рагIул бищун гьитIинаб магIнаяб бутIа. РагIул аслу ва ахир. РагIулъ ахиралъ тIубалеб хъулухъ. Кьибил цоял рагIаби. РагIул кьибил. Суффикс. Суффиксалъ рагIулъ тIубалеб хъулухъ. РагIул кьибилалъулъ рагьарал ва рагъукъал гьаркьазул хиси. РагIул гIуцIиялъул разбор. *Контролияб диктант*		Морфема рагIул бищун гьитIинаб магIнаяб бутIа букIинги, рагIул форма ва жибго рагIи лъугьиналъулъ гьелъул бугеб кIварги **бичIчIизе**; РагIи лъугьинабиялъул ва рагIул форма хисизабиялъул суффиксал **лъазе**. Морфемал лъазе ва рагIи морфемазде биххизе; рагIул гIуцIиялъул анализ **гьабизе**. КьибилцоялрагIаби**лъазе**. Морфемикаялда тIасан

		Жиндирго пикру загьир гьабураб изложение. Предметазегьабурабсипат-сурат цІунун, хабарияб тексталдасан изложение		щвараб лъаялдаса, битІун хъвазе ругьунлъулаго, **пайда босизе**. РагІул кьибилалъулъ рагьарал ва рагьукъал гьаркьал хъваялъул хаслъи **лъазе**. РагІулгІуцІиялъулразбор **гьабизе**. Жиндирго пикру загьир гьабун, текст **гІуцІизе**. Предметазе гьабураб сипат-сурат цІунун, хабарияб тексталдасан изложение хъвазе.
7	**Морфология. Орфография. Каламалъул культура. Предметияб цІар**	ПредметиябцІар. Предметияб цІаралъул гІаммаб магІна ва гьелъул грамматикиял гІаламатал. ХасалвагІаммалпредметиял цІарал. Хасал цІаразул (гІадамазул, географиял цІаразул,къватІазул,байданазул цІаразул, тарихиял лъугьабахъиназул ва пачалихъиял байрамазул цІаразул) бетІералда кІудияб хІарп. ТІахьазул, газетазул ва журналазул, суратазул, кинофильмабазул, спектаклязул,литературиялвамузыкалиял асаразул цІаразул бетІералда кІудияб хІарп. Гьел цІарал кавычкабаздалъун ратІа гьари. Цо-цо гІаммал цІарал хасаллъун ккей. Предметияб цІаралъул жинс. Предметияб цІаралъул цолъул ва гІемерлъул форма. ГІицІго цолъул формаялда хІалтІизарулел предметиял цІарал. ГІицІго гІемерлъул формаялда хІалтІизарулел предметиял цІарал. ГІемерлъул форма лъугьунаго, аслуялъулъ ккolел хиса-басиял. Предметияб цІаралъул морфологияб разбор.		Лексикиябгун грамматикияб магІнаялде, морфологиял ва синтаксисиял гІаламатазде балагьун, рагІи цо кинаб бугониги каламалъул бутІалъун кколеблъи **бичІчІизе**. Предложениялъулъ предметияб цІаралъ тІубалебхъулухъ **бихьизабизе**. ГІаммал ва хасал предметиял цІарал лъазаризе ва каламалъулъ **хІалтІизаризе**. Предметиял цІарал цолъул ва гІемерлъулформаялда**хисизе**. ПредметиябцІаралъулморфологияб разбор **гьабизе.** Цолъул ва гІемерлъул формаялда ругел предметиял цІарал кІалзул ва хъвавул каламалъулъ **хІалтІизаризе**. Кьураб темаялда тІасан, жиндирго пикруги загьир гьабун, сочинение **хъвазе**. «Авар мацІалъул синонимал ва антонимал» абураб темаялда тІаса тІобитІулеб проекталъулъ **гІахьаллъизе**.

		Къураб темаялда тӀасан, жиндирго пикруги загьир гьабун, сочинение. *Проект «Авар мацӀалъул синонимал ва антонимал».*		
8	**Глагол**	Каламалъул бутӀа хӀисабалда глагол. Предложениялъулъ глаголалъ тӀубалеб хъулухъ. РухьаралватӀадчӀаралглаголал. Жинсиял ва жинсиял гурел глаголал. Глаголияб цӀар. Глаголалъул заманаби: араб, бачӀунеб, гӀахьалаб, гьанже заман, гьел лъугьин ва гьезул буголъиялъул, гьечӀолъиялъул форма. Глаголалъул морфологияб разбор. *Сипат-сурат гъорлъе ккезабун, сочинение.* *Контролияб диктант.*		Глаголалъул грамматикиял гӀаламатал **рихьизаризе.** Рухьарал ва тӀадчӀарал, жинсиял ва жинсиял гурел глаголал ратӀа гьаризе. Глаголияб цӀарги глаголалъул заманалги **дандекквезе**. Глаголалъул заманал **ратӀа гьаризе.** Араб, бачӀунеб, гӀахьалаб, гьанже заманалъул глаголал каламалъулъ **хӀалтӀизаризе**. Глаголалъул морфологияб разбор **гьабизе**. Сипат-сурат гъорлъе ккезабун, сочинение **хъвазе**.

6 КЛАСС

№	**Тема, курсалъул раздел**	**Лъазабизекколеб материал**	**СагӀтазул къадар**	**ГьаризекколелхалтӀабазул тайпаби**
1	**МацӀ ва калам. МацӀ гӀадамазда гьоркьоб бухьен гьабиялъул алат хӀисабалда**	АвармацӀДагъистанРеспубликаялъул пачалихъияб ва магӀарул миллаталда гьоркьоб бухьен гьабиялъул мацӀ хӀисабалда. Авар литературияб мацӀ. КӀалзулвахъвавулкалам. Диалог ва монолог. Монологияб каламалъул тайпаби(хабарияб,сипатияб		Авар мацӀалъе Дагъистан Республикаялъул пачалихъияб ва магӀарул миллаталда гьоркьоб бухьен гьабиялъул мацӀ хӀисабалда характеристика **кьезе**. Авар мацӀ Дагъистан Республикаялъул пачалихъияб ва магӀарул миллаталда гьоркьоббухьенгьабиялъул

---

[4]. Тематикияб планалда кьурал темабазе сагӀтал рикьун руго мисалияб къагӀидаялъ. Учителасулихтияр буго мустахӀикъаблъун бихьараб бакӀалда сагӀтазулхиса-баси гьабизе, ай, цо темаялдаса тӀаса рахъун, хӀажатаблъун бихьулеб цогидаб тема малъиялъе цӀикӀкӀинаризе.

		ва пикрияб). Диалогалъултайпаби. Тексталъул магIнаяб анализ: гьелъул гIуцIиялъул хаслъаби, темабазул къадар ва абзацал,тексталъулъпредложениял цоцазда рухьинариялъул къагIидаби ва алатал. Тексталъул план. Цо кинаб бугониги бакIалъул, тIабигIаталъул, рукъалъул ва инсанасул сипат-сурат гьаби. Ишалъулаб стиль. ГIарза. Расписка.		мацI хIисабалда хIалтIизабиялъул мисалал **рачине.** БатIи-батIиял тIахьаздаса баянал **кьезе**. Художествияб ва гIелмиябгин гIатIидго тIибитIараб литератураялъул кьучIалда хабариял, сипатиял ва пикриял монологал **гIуцIизе**. Диалогалъул батIи-батIиял формаби **гIуцIизе.** Тексталъул анализ **гьабизе** (гьелъул гIуцIиялъул хаслъи, тема ва абзацал, тексталъулъ предложениял цоцазда рухьинариялъул къагIидаби ва алатал рихьизаризе). Тексталъулплан**гIуцIизе**. Цо кинаб бугониги бакIалъул, тIабигIаталъул, рукъалъул ва инсанасулсипат-суратгьабун, текст **гIуцIизе**. Ишалъулаб стиль хаслъи **бихьизабизе** (гIарза, расписка).
2	**Лексикава фразеология**	Лексикаялъул хIакъалъулъ 5 абилеб классалда малъараб материал такрар гьаби. КиназгохIалтIизарулелрагIаби. Диалектиял(бакIалъулал)ва пишачилъиялъулал рагIаби. КьучIдасанго ругел авар мацIалъул ва цогидал мацIаздасарачIаралрагIаби. ЦIиялвабасралъаралрагIа- би. Фразеологиялсверелал. Лексикаялъул разбор. *Ругьун гьариялъул изложение.* *ГрамматикиялтIадкъаялгун контролияб диктант.* *Проект «Цогидал мацIаздаса рачIарал рагIаби».*		Киназго хIалтIизарулел рагIаби каламалъулъ **рихьизаризе.** Диалектиял (бакIалъулал) ва пишачилъиялъулал рагIаби **ратIа гьаризе**. Диалектиял (бакIалъулал) ва пишачилъиялъулал рагIаби словаралъулъ ва цIалул тIехьалъулъ **ралагьизе**. Диалектиял (бакIалъулал) ва пишачилъиялъулал рагIабигун предложениял **гIуцIизе**. Диалектиял (бакIалъулал) рагIабазекиназгохIалтIизарулел рагIаби **тIасарищизе**. КьучIдасанго ругел авар мацIалъул ва цогидал мацIаздаса рачIарал рагIаби **ратIа гьаризе**. Цогидал мацIаздаса рачIарал рагIаби кьучIдасанго ругел авар мацIалъул рагIабаздалъун **хисизе**. ЦIиялвабасралъаралрагIа-

				би каламалъулъ **рихьизаризе**. Учебникалда кьурал цIиял рагIабазул лексикияб магIна **баян гьабизе**. Фразеологиял сверелазул хIакъалъулъ бичIчIи **лъугьине**. Фразеологиял сверелалги рагIабазул эркенал цолъабиги цоцаздаса **ратIарахъизе**. РагIул лексикияб разбор **гьабизе**. Проекталъулъ**гIахьаллъизе**.
3	**РагIи лъугьинва битIун-хъвай**	5 абилеб классалда малъараб материал такрар гьаби. РагIи лъугьин лингвистикаялъул бутIа хIисабалда. ЦIиял рагIаби лъугьиналъул аслиял къагIидаби: а) суффиксаздалъун; б) кIиго рагIи яги кIиго кьибил жубаялдалъун; в) цо каламалъул бутIаялъул рагIи цогиялде сверияldалъун; г) рагIул флексиялдалъун; д) ударениялъ бакI хисиялдалъун (авалияб бичIчIи). Журарал рагIабазул битIун-хъвай. РагIи лъугьиналъул ва морфемиял словарал. *ЦIалараб тIехьалъул хIакъалъулъ пикру загьир гьаби.* *ТIасабищулизложение.* *Грамматикиял тIадкъаялгун контролияб диктант.*		РагIи лъугьиналъул ва морфемикаялъул аслиял бичIчIиял гъваридго **лъазаризе**. Морфема мацIалъул бищунго гьитIинаб магIнаялъулаб бутIа кколеблъи **бичIчIизе**. РагIабазулъ ахирал, аслуял, кьалбал ва суффиксал **рихьизаризе**. КьибилцоялрагIаби **рихьизаризе**. ЦIиял рагIаби лъугьиналъул аслиял къагIидабазул анализ **гьабизе**. ЦIиял рагIаби лъугьиналъул аслиял къагIидаби **рихьизаризе.** РагIул форма лъугьиналъулъ-гицIиябрагIилъугьиналъулъ-ги морфемабазул бугеб кIвар **бичIчIизе**. Морфемикаялда ва рагIи лъугьиналда тIасан щвараб лъайги лъугьараб бажариги битIунхъваялъул практикаялъулъ **хIалтIизабизе**. ЦIалиялда хурхарал батIи-батIиял масъалаби тIуразарулаго, рагIи лъугьиналъул ва морфемиял словараздаса **пайда босизе**. БатIи-батIиял каламалъул бутIаби лъугьинарулел къагIидаби **лъазе.** ЦIалараб тIехьалъул хIакъалъулъ, жиндирго пикругизагьиргьабун,текст

				гIуцIизе.
4	**Предметияб цIар**	Предметияб цIар падежазде свери (цолъул формаялда). Предметияб цIаралъул цолъул ва гIемерлъул форма. Предметияб цIаралъул гIемерлъул форма лъугьин (тема гIатIид гьаби). ГIемерлъул формаялда предметиялцIаралпадежазде свери. Падежазул ахиразул битIунхъвай. *МугIалимаскьурабтемаялда тIасан сочинение.*		Предметияб цIаралъул хIакъалъулъ щвараб лъай **гъварид гьабизе**. Предметияб цIаралъул аслиял гIаламатал ва гьелъ предложениялъулъ тIубалеб хъулухъ **бихьизабизе**. ПредметиябцIаралъулпадеж **чIезабизе**. Падежазул ахиразул битIун-хъвай **лъазе**. Каламалъулъ предметиял цIаралъул падежиял формаби **хIалтIизаризе**. ГIемерлъул формаялда предметиял цIарал падежазде **сверизе**. Цолъул ва гIемерлъул форма-ялда бугеб предметияб цIар каламалъулъ **хIалтIизабизе**. Предметияб цIаралъул морфологияб разбор **гьабизе**.
5	**Прилага-тельное**	Прилагательное. ГIаммаб магIна, морфологиял гIала-матал ва предложениялъулъ тIубалеб хъулухъ. Качествиял, гьоркьоблъия-лъулал ва бетIергьанлъи бихьизабулел прилагатель-ноял. Прилагательное жинсгун формаялъулъ предметияб цIаргун рекъонккей. Предметияб цIарлъун хIал-тIизарурал прилагательноял падежазде свери. ГIурус мацIалдаса рачIарал прилагательноязул битIун-хъвай. *Сипат-сурат гъорлъе кке-забун, сочинение.* *Жиндирго пикруги загьир гьабун, къокъаб изложение.*		Прилагательноялъул хIакъа-лъулъ щвараб лъай **гъварид гьабизе.** Прилагательноялъул гIаммаб магIна, морфологиял гIала-матал ва предложениялъулъ гьелъ тIубалеб хъулухъ **бихьизабизе**. Качествиял, гьоркьоблъия-лъулал ва бетIергьанлъи бихьизабулел прилагатель-ноял **ратIа гьаризе**. Предметалъул батIи-батIиял гIаламаталрихьизарулелгьор-кьоблъиялъулал прилага-тельноязул анализ **гьабизе**. Предметияб цIарлъун хIал-тIизарурал прилагательноял падежазде свериялъул хаслъи **лъазе**. ГIурус мацIалдаса рачIарал прилагательноязул битIун-хъвай **лъазе**. Прилагательноялъул морфо-логияб разбор **гьабизе**. Сипат-суратгъорлъекке-

				забун, сочинение **хъвазе**. Жиндирго пикруги загьир гьабун, къокъаб изложение **хъвазе**.
6	**РикIкIен**	Каламалъул бутIа хIисабалда рикIкIен. ГIуцIиялде балагьун, гIада-тал, журарал, составиял рикIкIенал ва гьезул битIунхъвай. Къадаралъул рикIкIен ва гьелъул разрядал: цадахълъи бихьизабулел, щаклъи би-хьизабулел,тIолголъибихьи-забулел, бутIа бичIчIиза-булел (дробазул); гьезул битIунхъвай. Иргадул рикIкIен ва гьелъул битIунхъвай. Къадаралъул ва иргадул рикIкIенал падежазде свери. *Ругьун гьариялъул изложение.* *Грамматикиял тIадкъаялгун контролияб диктант.*		РикIкIеналъулгIаммабмагIна, морфологиял гIаламатал ва предложениялъулъ гьелъ тIу-балеб хъулухъ **бихьизабизе**. Цифрабаздалъун хъварал рикIкIенал битIун абиялъул бажари **цебетIезабизе**. ГIадатал, журарал ва состави-ял рикIкIенал **ратIа гьаризе**. Къадаралъул рикIкIеналъул разрядал **рихьизаризе**. Иргадул рикIкIеналгун рагIа-базул дандраял ва предложе-ниял **гIуцIизе**. Къадаралъул ва иргадул рикIкIенал битIун падежазде **сверизе**. РикIкIеналъул морфологияб разбор **гьабизе**.
7	**ЦIарубакI**	Каламалъул бутIа хIисабал цIарубакI. МагIнаялде балагьун, цIару-бакIазул разрядал: гьумера-лъул, ишараялъул, баянлъул, баянлъи гьечIел, суалиял, абсолютиял (гьечIолъия-лъул), жибголъиялъул. ЦIарубакIал падежазде свери. ЦIарубакIазул битIунхъвай. *Цо чIванкъотIараб темаялда тIасан, пикруги загьир гьабун, къокъаб макъала.* *Проект «Росдада сверухъ ругел бакIазул цIаразулъ гIадамазул цIарал, прилага-тельноял ва причастиял».*		ЦIарубакIалъул гIаммаб магI-на, морфологиял гIаламаталва предложениялъулъ гьелъ тIубалеб хъулухъ **бихьиза-бизе.** Гьумералъул, ишараялъул, баянлъул, баянлъи гьечIел, суалиял, абсолютиял (гьечIо-лъиялъул), жибголъиялъул цIарубакIал **ратIа гьаризе**. ЦIарубакIал падежазде **све-ризе.** Предложениялъулъ предме-тиялцIаралцIарубакIаздалъун **хисизаризе**. ЦIарубакIал тексталъул бу-тIаби ва предложениял цолъизариялъул алат хIиса-балда **хIалтIизари**. ЦIарубакIазулбитIунхъвай **цIунизе**. ЦIарубакIалъулморфологияб разбор **гьабизе**.

				Цо чIванкъотIараб темаялда тIасан, жиндирго пикруги загьир гьабун, къокъго макъала **хъвазе**. Проекталъулъ**гIахьаллъизе.**
8	**Причастие**	Причастие – глаголалъул хасаб форма: гьелъул магIна, морфологиял гIаламатал, предложениялъулъ причастиялъ тIубалеб хъулухъ. Причастиял сверелал ва гьезулъ лъалхъул ишараби. Араб заманалъул причастие. ГIахьалабзаманалъулпричастие.БачIунебзаманалъул причастие. Причастиялъул буголъиялъулвагьечIолъиялъулформаби.Предметияб цIарлъун хIалтIизабураб причастие падежазде свери. *Къокъ гьабураб изложение. ГрамматикиялтIадкъаялгун контролияб диктант.*		Причастиялъул гIаммаб магIна, морфологиял гIаламаталва предложениялъулъ гьелъ тIубалеб хъулухъ **бихьизабизе.** Каламалъул бутIа хIисабалда причастиялъул хаслъи **бихьизабизе**. Предметияб цIарлъун хIалтIизабураб причастие падежазде свериялъул хаслъи **баян гьабизе.** Причастияб сверелалъул хIасил **рагьизе**. Причастиегун бугеб рагIабазул дандраялъул анализ **гьабизе**. Предложениялъулъ цохIогоцо бугеб причастиялдаса причастияб сверел **батIа гьабизе.** Причастияб сверел предложениялъулъ батIа гьабиялъул шартIазул анализ **гьабизе**. Араб, гIахьалаб ва бачIунеб заманалъул причастиял **ратIа гьаризе.** Причастиялъул морфологияб разбор **гьабизе**. Къокъ гьабураб изложение **хъвазе**.
9	**Деепричастие**	Деепричастие – глаголалъул хасаб форма, гьелъул магIна, морфологиял гIаламатал, предложениялъулъ деепричастиялъ тIубалеб хъулухъ. Араб заманалъул деепричастие. ГIахьалаб заманалъул деепричастие. Деепричастиял сверелал ва гьезулъ лъалхъул ишараби. *Эркенаб темаялда тIасан сочинение.*		Деепричастиялъул гIаммаб магIна, морфологиял гIаламатал ва предложениялъулъ гьелъ тIубалеб хъулухъ **бихьизабизе.** Каламалъул бутIа хIисабалда деепричастиялъул хаслъи **бихьизабизе**. Деепричастиялъул наречиялъул ва глаголалъул гIаламатал рукIунеллъи **лъазе**. Деепричастиябсверелгун предложениялкаламалъулъ

		Сюжетияб суратaлдасан сочинение.		битIун**хIалтIизаризе**. БатIи-батIиял стилазул текстазулъ деепричастиял хIалтIизариялъул хаслъиялда хадуб **халкквезе**. Араб ва гIахьалаб заманалъул деепричастиял **ратIа гьаризе**. Деепричастиялъулморфологияб разбор**гьабизе**.

7 КЛАСС

№	Тема, курсалъул раздел	Лъазабизекколеб материал	СагI-тазул къадар	ГьаризекколелхалтIабазул тайпаби
1	**МацI ва калам. МацI гIадамазда гьоркьоб бухьен гьабиялъул алат хIисабалда**	МацIцохIалалдачIечIого цебетIунхиси.Халкъалъул маданияталда,тарихалдава мацIалда гьоркьоб бухьен. Авар мацIалъулъ жакъа къоялда кколел хиса-басиял. Жакъасеб авар мацIалъул хIалтIулелформаби:литературияб мацI,севералъулва югалъулнаречиял,диалектал, щибаб росдал сверел (говорал), гIадатияб мацI, пишачилъиялъулалхаслъаби. Текст.Тексталъултайпаби: сипатияб, хабарияб ва пикрияб, гьезул хаслъи. Публицистикаялъул стил. Публицистикаялъул стилалъул аслиял жанрал:макъала, очерк, интервью, доклад.		МацI цо хIалалда чIечIого цебе тIун хисулеблъи **бичIчIизе**. Халкъалъул маданияталда, тарихалда ва мацIалда гьоркьоб бухьен букIунеблъи **бичIчIизе.** Авар мацIалъулъ жакъа къоялда хиса-басиял ккеялъул гIилла **бихьизабизе**. Жакъасеб авар мацIалъул хIалтIулел формаби: литературияб мацI, севералъул ва югалъул наречиял, диалектал, щибаб росдал сверел (говорал), гIадатияб мацI, пишачилъиялъулал хаслъаби **лъазе**. Тексталъул тайпаби **чIезаризе**. Байбихьун лъугIичIеб текст **гIуцIизе**. Предметияб ва сюжетияб суратaлъул сипат-сурат

[5] Тематикияб планалда кьурал темабазе сагIтал рикьун руго мисалияб къагIидаялъ. Учителасулихтияр буго мустахIикъаблъун бихьараб бакIалда сагIтазулхиса-баси гьабизе, ай, цо темаялдаса тIаса рахъун, хIажатаблъун бихьулеб цогидаб тема малъиялъе цIикIкIинаризе.

				гьабизе. Публицистикаялъул стилалъул аслиял жанрал **лъазе**. Макъала, очерк, доклад хъвазе,интервью**босизе**.
2	**Цебеккун малъараб материал такрар гьаби**	Предложение.РагIилъугьин. Морфология ва битIунхъвай. *Эркенаб темаялда тIасан сочинение.*		Жиндир аслиял гIаламаталги кьочIое росун, предложениялъул гIурхъи **чIезабизе.** Жидеца бицунеб жоялъул мурадалде ва нтонациялде балагьун, предложениял **ратIа гьаризе.** АвторасулрагIабивабитIараб калам **бихьизабизе.** БитIараб каламгун предложениялъулъ лъалхъул ишараби **лъезе**. РагIулъ ахир, аслу, кьибил ва суффикс **бихьизабизе**. ЦIиял рагIаби лъугьиналъул аслиял къагIидаби **рихьизаризе.** РагIабазул морфологияб разбор **гьабизе**. Лъазарурал каламалъул бутIабазул битIунхъваялъул нормаби **цIунизе**. Цокинаббугонигитемаялда тIасансочинение **хъвазе**.
3	**Глагол**	Глаголалъул мурадияб форма (инфинитив). Глаголалъул гьабизабул форма. Глаголалъул такрарлъиялъул форма. Араб, гьанже ва бачIунеб заманалъул составиял глаголал. Глаголалъул наклонениял. Глаголалъул хабарияб наклонение. Глаголалъул тIалабияб наклонение ва гьелъулгьаримагIнаялъулва гьесизариялъул формаби. Глаголалъул суалияб наклонение. Глаголалъул шартIияб наклонение ва гьелъуланищалъулформа. Глаголалъулнаклонениязул		Глаголалъул мурадияб формаялъул аслияб гIаламат **бихьизабизе**. Глаголалъул мурадияб форма лъазе ва мисалал **рачине**. Глаголалъул гьабизабул формаги глаголалъул такрарлъиялъул формаги **ратIа гьаризе.** Араб, гьанже ва бачIунеб заманалъул составиял глаголал каламалъулъ **хIалтIизаризе.** Глаголалъул хабарияб, тIалабияб, суалияб ва шартIияб наклонениял **ратIа гьаризе**. Глаголалъул битIунхъваялъул нормаби **цIунизе**. Глаголалъул морфологияб разбор **гьабизе**. Изложение**хъвазе**.

		буголъиялъулги гьечIолъиялъулги формаби. Глаголазул битIунхъвай. *Ругьун гьариялъул изложение.* *Лъилниги сундулниги хIакъалъулъ сипат-сурат гъорлъе ккезабураб сочинение.* *Хабарияб тексталъул изложение.* *Сочинение (лъилниги хасаб тIабгI, хасият-гIамал бихьизаби).* *Ругьун гьариялъул изложение.* *Грамматикиял тIадкъаялгун контролияб диктант.* *Проект «Хасал цIарал рижараб (лъугьараб) куц».*		Лъилниги сундулниги хIакъалъулъ сипат-сурат гъорлъеги ккезабун, сочинение **хъвазе**. Хабарияб тексталъул изложение **хъвазе**. Лъилниги хасаб тIабгI,хасият-гIамал бихьизабун, текст **гIуцIизе**. Проекталъулъ**гIахьаллъизе**.
4	**Наречие**	Наречие. ГIаммаб магIна ва грамматикиял гIаламатал. Наречиялъул разрядал. Ишалъул куцалъул наречие. Заманалъул наречие. БакIалъул наречие. Къадаралъул наречие. ГIилла-мурадалъул наречие. Жинсияб гIаламат цIунарал наречиял. Наречие лъугьин. Наречиязул битIунхъвай. *Сюжетияб сураталдасан сочинение.* *ХабариябтексталдатIасан гIатIидаб изложение.* *ГрамматикиялтIадкъаялгун контролияб диктант.*		Наречиялъул гIаммаб магIна, морфологиял гIаламатал ва предложениялъулъ гьелъ тIубалеб хъулухъ **бихьизабизе**. Наречиялъул разрядазе характеристика **кьезе**. МагIнаялъул рахъалъ батIи-батIиял разрядазул наречиял цоцаздаса **ратIа гьаризе**. БатIи-батIиял разрядазул наречиял лъазаризе, гьел каламалъулъ **хIалтIизаризе**. Наречиязул битIунхъвай **цIунизе**. Наречиялъул морфологияб разбор **гьабизе**. Сюжетиябсураталдасантекст **гIуцIизе**. Хабарияб тексталда тIасан гIатIидго изложение **хъвазе**.
5	**Кумекалъулал каламалъул бутIаби. Союз**	Кумекалъулал каламалъул бутIаби хIисабалда союзал. СокIкIиналъул ва нахърилълъиналъул союзал. СокIкIиналъул союзазул группаби: цолъизариялъул, дандеккунгутIиялъул, гьоркьоса рахъиялъул. Союзазул битIунхъвай.		Кумекалъулал каламалъул бутIаби **ратIа гьаризе**. Кумекалъулал каламалъул бутIаби хIисабалда союзал **лъазаризе**. СокIкIиналъул ва нахърилълъиналъул союзал **ратIарахъизе**. БатIи-батIиялмагIнаялъул

		Сипат-сурат гъорлъе кке-забун, сочинение.		союзал каламалъулъ **хIалтIизаризе**. Сипат-сурат гъорлъе кке-забун, текст **гIуцIизе**.
6	**Частицаби**	Частицаби. МагIнаялде ва кIваралде балагьун, части-цабазул группаби. Частицабазул битIунхъвай. *Кьураб тексталда тIасан изложение.* *Грамматикиял тIадкъаялгун контролияб диктант.*		МагIнаялде ва кIваралде балагьун, частицабазул группаби **ратIа гьаризе.** Частицабазул морфологияб анализ **гьабизе**. БатIи-батIиял разрядазул частицабаздаса каламалъулъ **пайда босизе**. Частицабигун бугеб предло-жениялъул интонациялъе характеристика **кьезе**. Цо кинаб бугониги тексталда тIасан изложение **хъвазе**.
7	**ХадурегIел**	ХадурегIел.ХадурегIелал-лъун хIалтIизарулел наре-чиял. ХадурегIелаз жидедаго цадахъ цо хасал падежал тIалаб гьари. *Жиндирго пикруги загьир гьабун, гIатIидаб изложение.*		ХадурегIелаз тIубалеб хъулухъ**бихьизабизе**. Наречияздаги хадурегIелаз-даги гьоркьоб бугеб батIалъи **бихьизабизе**. ХадурегIел бухьараб рагIул падежияб форма **чIезабизе**. Жиндирго пикруги загьир гьабун,гIатIидгоизложение **хъвазе**.
8	**Междоме-тие**	РагIабазул хасаб группа хIисабалда междометиял. Каламалъулъмеждуметиязул бугеб кIвар. Предложениялъулъ интона-циялдалъун ва лъалхъул ишараздалъун междометиял ратIа гьари. *Проект «Кумекалъулал кала-малъул бутIабазул байрам»* *ГрамматикиялтIадкъаялгун контролияб диктант.*		Междометияз тIубалеб хъулухъ **лъазабизе**. БатIи-батIиял рекIел хIалал загьир гьаризе, междуметияз-даса каламалъулъ **пайда босизе.** Художествияб ва гара-чIвари-ялъулаб каламалда междуме-тиялъул бугеб кIвар **бихьизабизе**. Проекталъулъ**гIахьаллъизе**.
9	**Цебеккун малъараб материал такрар гьаби**	РагIи лъугьин ва битIунхъвай. Морфология ва битIунхъвай. *Сундулниги хIакъалъулъ сипат-сурат гъорлъе ккезабураб сочинение.*		РагIилъугьиналъул,морфоло-гиялъул ва битIунхъваялъул хIакъалъулъ щвараб лъай **гIамлъизабизе**. Сундулниги хIакъалъулъ сипат-суратгъорлъеккезабун, текст **гIуцIизе.**

8

8 КЛАСС

№	Тема, курсалъул раздел	Лъазабизекколебматериал	СагI-тазул къадар	ГьаризекколелхалтIабазул тайпаби
1	**МацI ва калам. МацI гIадамазда гьоркьоб бухьен гьабиялъул алат хIисабалда**	Авар мацI аваразулгун гIандисезул мацIазул цояб ккей. Текст ва гьелъул аслиял гIаламатал. Хабариял, сипатиял ва пикриял текстазул хаслъаби. Ишалъулабстиль. Баяналъулаб (баян кьураб) кагъат. Автобиография. Характеристика.		Авар мацI аваразулгун гIандисезул мацIазул цояб кколеблъи лъазе ва гьелъул хIакъалъулъ бицине **бажаризе**. БатIи-батIиял тIахьаздаса баянал **росизе**. Тексталъул анализ **гьабизе** (тема ва аслияб пикру загьир гьаби, гьелъулъ предложениялда гьоркьоб грамматикияб бухьен букIин чIезаби, тексталъул авал ва ахир бихьизаби). Ишалъулаб стилалъул текстал **гIуцIизе** (баяналъулаб кагъат, автобиография,характеристика).
2	**5–7классазда малъараб материал такрар гьабизе**	Фонетика. Лексика ва фразеология.РагIулгIуцIива рагIи лъугьин. Морфология. *Тарихалда хурхараб темаялда тIасан сочинение.*		Фонетикаялда, лексикаялда, фразеологиялда ва морфологиялда хурхарал аслиял бичIчIиял **лъазе**. Фонетикияб, лексикияб, морфологиябразбор,гьединго рагIул гIуцIиялъул разбор **гьабизе**. Предложениял гIуцIизе ва цIиял рагIаби **лъугьинаризе.** ТарихалдахурхарабтемаялдатIасантекстгIуцIизе.
3	**Синтаксис ва пунктуация РагIабазул**	МацIалъулбутIахIисабалда синтаксис. Синтаксисалъул бутIаби:рагIабазулдандрай ва предложение.		Синтаксисалъул аслиял бичIчIиял **лъазаризе**. БатIи-батIиял пикраби гIуцIиялъулъвагьелзагьир

[6]. Тематикияб планалда кьурал темабазе сагIтал рикьун руго мисалияб къагIидаялъ. Учителасулихтияр буго мустахIикъаблъун бихьараб бакIалда сагIтазулхиса-баси гьабизе, ай, цо темаялдаса тIаса рахъун, хIажатаблъун бихьулеб цогидаб тема малъиялъе цIикIкIинаризе.

	дандрай	Синтаксисияб бухьен: сокIкIиналъулаб бухьен, нахъбилълъиналъулаб бухьен(гIаммаббичIчIикьей). Пунктуация. Лъалхъул ишарабаз тIубалеб хъулухъ. РагIабазул дандраялъул аслиялгIаламатал:кIигоя цIикIкIунрагIулцолъива гьезда гьоркьоб нахъбилълъараб бухьен букIин. Аслияб рагIухъ балагьун, рагIабазул дандраялъул тайпаби: глаголиял, цIарулал ванаречиязулал.РагIабазул дандраялъулъ рагIабазда гьоркьоббугебнахъбилълъиналъулаббухьеналъултайпаби:рекъонккей,управление, примыкание (лъай-хъвай гьаби). РагIабазулдандраязулсинтаксисияб анализ. *Цо кинаб бугониги лъугьабахъиналъул хIакъалъулъ хабар гIуцIи.* *Грамматикиял тIадкъаялгун контролияб диктант.*		гьариялъулъ синтаксисалъ тIубалеб хъулухъ **бичIчIизе**. Подлежащеялдаги сказуемоялдаги гьоркьоб бугеб цолъиги*(МахIачхIалтIана)*, тайпацоялчленалги*(вацги, яцги,лъималги)*,предметиял цIаразда цадахъ хадурегIелалги*(шагьаралдегIагарлъухъ)*, рагIабазул аналитикиял формабиги*(хIалтIулеввуго)*, рагIабазулриххуларелдандраялги(фразеологиялсверелалги)*(гьумербухIун)*,гьоркьорккаралрагIабиги*(битIун бицани, дир хIисабалда)*, жураралрагIабиги*(эбел-эмен)* рагIабазулдандраялкколарелльи **лъазабизе**. Предложениялъул гIуцIиялъулъ рагIабазул дандраял, рагIабазул дандраязулъ аслиял рагIаби ва цогиязда рарал рагIаби **рихьизаризе**. Аслияб рагIул морфологиял гIаламатазухъ балагьун, рагIабазул дандраязул тайпабиги рагIабазул дандраялъулъ рагIабазда гьоркьоб бугеб бухьеналъул тайпабиги **чIезаризе**. РагIабазул дандраязул батIибатIиял тайпабазул схемаби рахъизе ва гьел каламалъулъ **хIалтIизаризе**. РагIабазул дандраязул синтаксисияб анализ **гьабизе**. Цокинаббугонигилъугьабахъиналъул хIакъалъулъ хабар гIуцIизе.
4	**Предложение**	Предложение ва гьелъул гIуцIи. Жидеца бицунеб жоялъул мурадалде балагьун, предложениялъул тайпаби: хабарият, тIалабиял ва суалиял.АхIулпредложение. Гьезул интонациялъулъ ва магIнаялъулъругелхаслъаби.		Предложениялъул гIаламатал ва гьелъул гIуцIи **лъазе**. Предложение ва рагIабазул дандрай **дандекквезе.** Хабариял, тIалабиял, суалиял ва ахIул предложениязул интонациялъулъ ва магIнаялъулъругелхаслъаби **рихьизаризе**.

		Предложениязулъ рагIабазул тартиб. Логикияб (магIная-лъулаб) ударение. БетIерал членазул къадарал-дебалагьун,гIадаталпредло-жениязул тайпаби: цо составалъулал,кIигосостава-лъулал, лъабго составалъу-лал. Жидеēлъ бетIерал гурел членал рукIиналде ва рукIунгутIиялде балагьун, предложениязул тайпаби (тIиритIарал ва тIиритIичIел предложениял). ТIурарал ва тIурачIел предложениял. ТIурачIел предложениял диалогалъулъ, тIурачIел предложениязул интонация. *Планалда рекъон изложение. Грамматикиял тIадкъаялгун контролияб диктант.* *Проект «Глаголиял ва цIарулал рагIабазул дандраял»*		ГIадатаб предложение гIуцIиялъул нормабазул анализ **гьабизе**. Предложениялъул бетIерал членазул къадаралдеги (*цо составалъулаб, кIиго соста-валъулаб, лъабго состава-лъулаб),* жидеēлъ бетIерал гурел членал рукIиналдеги ва рукIунгутIиялдеги *(тIири-тIарал ва тIаритIичIел)* балагьун, рикьун ругел предложениялъул тайпаби лъазаризе ва гьел киналго каламалъулъ **хIалтIизаризе**. ТIурачIел предложениял диалогалъулъ халтIизаризе ва гьезул интонация **цIунизе**. Планалдарекъонизложение **хъвазе**. Проекталъулъ**гIахьаллъизе**.
5	**Лъабго состава-лъулал предложе-ниял. Предложе-ниялъул бетIерал членал**	Предложениялъул бетIерал членал хIисабалда подлежа-щее, сказуемое ва битIараб дополнение. Подлежащее. Подлежащее-лъун батIи-батIиял калама-лъул бутIаби ккей. Подлежащеялъул падежиял формаби. Сказуемое.ГIадатабсказуе-мое. Составияб сказуемое: цIарулабсоставиябсказуе-мое, глаголияб составияб сказуемое. Сказуемоелъун кколел каламалъул бутIаби. Подлежащеялдаги сказуе-моялдаги гьоркьоб тире. БитIараб дополнение. БитIа-раб дополнениелъун кколел каламалъул бутIаби. Аслияб падежалда бугеб подлежащеялдагибитIараб дополнениялдаги гьоркьоб батIалъи.		Подлежащее, сказуемое ва битIараб дополнение предло-жениялъул бетIерал членал кколеллъи **бичIчIизе**. Подлежащеелъункаралкала-малъул бутIабиги подлежаще-ялъул падежиял формабиги **рихьизаризе**. Сказуемоелъун кколел кала-малъул бутIаби ва составиял сказуемоялъул тайпаби **баян гьаризе.** Подлежащеялдаги сказуе-моялдаги гьоркьоб тире лъураб мисалазул анализ **гьабизе**. БитIараб дополнениелъун кколел каламалъул бутIаби **рихьизаризе**. Предложениялъул синтакси-сияб ва пунктуациялъулаб разбор **гьабизе**. Рукъ-бакIалъулсипат-сурат гьорлъеккезабун,хабарияб

		Рукъ-бакIалъул сипат-сурат гъорлъе ккезабун, хабарияб тексталда тIасан, къокъаб изложение. *РухIияб бечелъиялъул темаялда тIасан хабар гIуцIи.*		тексталда тIасан, къокъго изложение **хъвазе.** РухIияб бечелъиялъул темаялда тIасан хабар **гIуцIизе**.
6	**Предложе-ниялъул бетIерал гурел членал**	Хъвалсараб дополнение. Хъвалсарабдополнениелъун кколел каламалъул бутIаби. Определение. Определение-лъун кколел каламалъул бутIаби.Рекъонккарабгива рекъонккечIебгиопределе-ние.Цадахълъел.Цадахълъе-лазулъ лъалхъул ишараби. ХIал. МагIнаялде балагьун, хIалазултайпаби:заманлъун, бакIлъун, ишалъул куцлъун, гIилла-мурадлъун кколел хIалал. *Хабарияб тексталъул гIатIидаб изложение.* *Ругьун гьариялъул изложение.*		Предложениялъулъ бетIерал гурел членал **ратизе**. Хъвалсараб дополнениелъун кколел каламалъул бутIаби **рихьизаризе**. Определениялъул ва хIалазул тайпаби (рекъон ккарабги ва рекъон ккечIебги определе-ние, цадахълъел; заманлъун, бакIлъун, ишалъул куцлъун, гIилла-мурадлъун кколел хIалал) **ратIа гьаризе**. Предложениялъулъ цадахъ-лъел батизе ва гьелъулъ битIун лъалхъул ишараби **лъезе**. БетIерал гурел членалгун предложениял **гIуцIизе**. Хабарияб тексталъул гIатIидго изложение **хъвазе**. Сипат-сурат гъорлъе кке-забун, текст **гIуцIизе** (цо составалъулалпредложенияз-дасапайдаги босун).
7	**Цо яги кIи-го состава-лъул пред-ложениязул тайпаби**	Цо яги кIиго составалъул предложениял ва гьезул грамматикиял гIаламатал. Подлежащее гIаммаб предложение. Подлежащее гьечIеб предложение. БитIараб дополнение гьечIеб предложение. ЦIарлъовул предложение. *Сипат-сурат гъорлъе кке-забун, сочинение (цо составалъулал предложени-яздаса пайдаги босун).*		Цо яги кIиго составалъул предложениял ва гьезул грамматикиял гIаламатал **лъазе**. Цо яги кIиго составалъул предложениял (подлежащее гIаммабпредложение,подле-жащеегьечIебпредложение, битIарабдополнениегьечIеб предложение, цIарлъовул предложение) **ратIарахъизе.** Цо яги кIиго составалъул предложениязулграмматика-ялъул рахъалъ бугеб батIалъи **бихьизабизе**. Цо яги кIиго составалъул предложенил **дандекквезе**.

				Цо яги кIиго составалъул предложениял каламалъулъ хIалтIизариялъул хаслъи **бичIчIизе**.
8	**Тайпацоял членалгун предложе-ниял**	Предложениялъул тайпа цоял членал, гьезул гIаламатал, гьел цолъизариялъул алатал. Союзазул кумекалдалъун, союзал гьечIого, гIицIго интонациялъул кумекалдалъун предложениялъултайпацоял членал цолъизари. Тайпа цоял членазулъ лъалхъул ишараби. Тайпа цоял членалгун гIамлъул рагIаби ва гьезулъ лъалхъулишараби. *МугIалимаскьурабтемаялда тIасан сочинение.* *Грамматикиял тIадкъаялгун контролияб диктант.* *Проект «Нилъеца лъазарурал асаразулъ цIарлъовул предложениял».*		Тайпа цоял членалгун предложениял **лъазаризе**. Тайпа цоял членалгун предложениял битIун **абизе**. Тайпа цоял членалгун предложениялъулъ лъалхъул ишараби **лъезе**. Тайпа цоял членалгун предложениял **гIуцIизе**. Тайпа цоял членалгун ругел гIамлъул рагIаби **ратизе**. Тайпа цоял членалгун ругел гIамлъул рагIабазулъ кIитIанкI ва тире **лъезе**. Тайпа цоял членалгун предложениял каламалъулъ **хIалтIизаризе**. Цо кинаб бугониги темаялда тIасан текст **гIуцIизе**. Проекталъулъ**гIахьаллъизе**.
9	**ХитIабгун, гьоркьор ккарал рагIабигун, УваГУРО рагIабигун ва междомети-ялгун предложе-ниял**	ХитIаб. ТIибитIараб ва тIибитIичIеб хитIаб. ХитIабалъул аслияб хъулухъ. ХитIабалда цадахъ лъалхъул ишараби. Гьоркьор ккарал рагIаби, предложениял ва гьезулъ лъалхъул ишараби. **У** ва **гуро** рагIабигун ва междометиялгун предложениял ва гьезулъ лъалхъул ишараби. *Тексталда гIагараб изложение.* *Литературияв героясул хасаб тIабгI, хасият-гIамал бихьизаби.*		ХитIабгун, гьоркьор ккарал рагIабигун, **у** ва **гуро** рагIабигун ва междометиялгун предложениял **лъазаризе**. ХитIабгун, гьоркьор ккарал рагIабигун, **у** ва **гуро** рагIабигун ва междометиялгун предложениял битIун **абизе**. ХитIабазулъ, гьоркьор ккарал рагIабазул ва предложениязулъ лъалхъул ишараби **лъезе**. Гьоркьор ккарал рагIаби ва предложениял, **у** ва **гуро** рагIабигун ва междометиялгун предложениял каламалъулъ **хIалтIизаризе**. Литературияв героясе характеристика **кьезе**.
10	**РатIалъи-зарурал членалгун**	РатIалъизарурал членал. РатIалъизарурал определениял ва цадахълъелал.		РатIалъизарурал членазул хIакъалъулъ бичIчIи **кьезе**. РатIалъизарурал определе-

	предложе-ниял	РатIалъизарурал хIалал. ХIалалдурусгьаризехIал-тIизарулелрагIабиварагIа-базул дандраял. РатIалъизарурал членазда цадахъ хасал рагIаби. РатIалъизарурал членазулъ лъалхъул ишараби. *ЦIалараб тIехьалъул хIакъалъулъ пикру загьир гьаби.* *Грамматикиял тIадкъаялгун контролияб диктант.*		ниял,цадахълъелалвахIалал **ратIарахъизе**. ХIалал дурус гьаризе хIал-тIизарулел рагIаби ва рагIа-базул дандраялгун, ратIа-лъизарурал членазда цадахъ хасал рагIабигун предложе-ниязул анализ **гьабизе.** РатIалъизарурал членазулъ лъалхъул ишараби битIун **лъезе**. РатIалъизарурал членалгун предложениязулсинтаксисияб разбор **гьабизе**. РатIалъизарурал членалгун предложениял **гIуцIизе**. ЦIалараб тIехьалъул хIакъа-лъулъжиндиргопикрузагьир гьабун,текст **гIуцIизе**.

9 КЛАСС

№	**Тема, кур-салъул раз-дел**	**Лъазабизекколебматериал**	**СагI-тазул къа-дар**	**ГьаризекколелхалтIабазул тайпаби**
1	**МацI ва калам. МацI гIадамазда гьоркьоб бухьен гьабиялъул алат хIисабалда**	Обществоялъул гIумруя-лъулъ мацIалъул кIвар. МацI цебетIей. ГIурус мацIалъул кумекалдалъун авар мацI бечелъи ва цебетIей. Миллияб маданият цебетIе-ялъулъ авар мацIалъул бугеб кIвар. Авар мацIалда тIад хIалтIарал гIалимзабазул хIакъалъулъ къокъал баянал (П. К. Услар, Л. И. Жирков, А. А. ва Е. А. Бокаревал, М. М. МуртазгIалиев, Г. И. Мадиева, А.С. Чикобава ва гь.ц.		Обществоялъул ва инсанасул гIумруялъулъ мацIалъул бугеб кIвар **бичIчIизе**. Авар мацIалъул пасихIлъи ва бечелъи **бичIчIизе**. Миллияб маданият цебетIе-ялъулъ авар мацIалъул бугеб кIвар **бичIчIизе**. Авар мацIалда тIад хIалтIарал гIалимзабазул хIакъалъулъ къокъал баянал **лъазе**. Монологияб ва диалогияб каламги кIалзул ва хъвавул каламги **дандекквезе**. Тексталъуланализ**гьабизе**:

[7]. Тематикияб планалда къурал темабазе сагIтал рикьун руго мисалияб къагIидаялъ. Учителасулихтияр буго мустахIикъаблъун бихьараб бакIалда сагIтазулхиса-баси гьабизе, ай, цо темаялдаса тIаса рахъун, хIажатаблъун бихьулеб цогидаб тема малъиялъе цIикIкIинаризе.

		Монологияб ва диалогияб калам, кIалзул ва хъвавул калам (такрар гьаби). Текст ва гьелъул аслиял гIаламатал (гIамлъизаби). Каламалъул тайпабазул хаслъи (хабар бицин, сипат-сурат гьаби, пикру загьир гьаби) (гIамлъизаби).		тексталъул тема бихьизабизе, аслияб пикру баян гьабизе, тексталда цIар лъезе. Тексталъулъ сипат-сурат гьабураб ва пикру загьир гьабураб бакIал **ратизе**. Тексталъул тайпаби **дандекквезе**. БатIи-батIияб жанралъул текстазул хаслъаби **загьир гьаризе**. ЦIалараб ялъуни рагIараб жоялдехун жиндирго бербалагьи**загьиргьабизе**.
2	**Цебеккун малъараб материал такрар гьаби**	8 абилеб классалда малъараб материал такрар гьаби. *Героязул ишазул, хасият-гIамалалъул хIакъалъулъ биценги гъорлъе ккезабун, хабарияб тексталъул тIасабищараб изложение.* *Сипат-сурат гъорлъе кке-забун, сочинение.*		Синтаксисалъул аслиял бутIаби **рихьизаризе**. Предложениялъул грамматикияб аслу **батизе**. РагIабазул дандраял **ратIа гьаризе.** Предложениялда жаниб рагIабазда гьоркьоб бугеб бухьен **бихьизабизе**. Предложениялъул бетIерал ва бетIерал гурел членал рихизаризе, ва гьел кинаб каламалъул бутIалъун ккун бугебали **баян гьабизе**. Тайпа цоял членалгун предложениял лъазаризе, ва тайпа цоял членалгун предложениялъулъ лъалхъул ишараби **лъезе**. ХитIабазулъ, гьоркьор ккарал рагIабазулъ ва предложени-язулъ лъалхъул ишараби **лъезе**. Героязул ишазул, хасият-гIамалалъул хIакъалъулъ биценги гъорлъе ккезабун, хабарияб тексталъул тIасабищараб изложение **хъвазе**. Сипат-суратги гъорлъе кке-забун, текст **гIуцIизе**.
2	**Жубараб предложе-ние. Жубараб**	Жубараб предложениялъул хIакъалъулъ бичIчIи. Журарал предложениязул тайпаби:жураралсокIкIарал		Жубараб предложение **лъазе**. Журарал сокIкIарал ва журарал нахърилълъарал предложениял**ратIагьаризе**.

	сокIкIараб предложение	ва журарал нахърилълъарал. Жубараб предложениялъул бутIабазул магIнаялъулаб, гIуцIиялъулабваинтонациялъулаб цолъи. Журарал сокIкIарал предложениязул хIакъалъулъ гIаммаб баян. Цолъизарул, дандеккунгутIиялъул, гьоркьоса рахъиялъул союзалгун журарал сокIкIарал предложениял. Журарал сокIкIарал предложениязулъ лъалхъул ишараби. *Моралиябгин этикияб темаялда хурхараб сочинение.* *ГрамматикиялтIадкъаялгун контролияб диктант.* *Проект «Авар мацIалъул диалектал».*		Жубараб сокIкIараб предложениялъе, гьелъул гIуцIиялъе характеристика **кьезе**. Цолъизарул, дандеккунгутIиялъул, гьоркьоса рахъиялъул союзалгун журарал сокIкIарал предложениял каламалъулъ **хIалтIизаризе**. Журарал сокIкIарал предложениял гIуцIиялъул нормаби **цIунизе.** Журарал сокIкIарал предложениязул синтаксисияб ва пунктуациялъулаб разбор **гьабизе**. Журарал сокIкIарал предложениязулъ лъалхъул ишараби битIун **лъезе**. Моралиябгин этикияб темаялда тIасан текст **гIуцIизе**. Проекталъулъ**гIахьаллъизе**.
3	**Жубараб нахъбилълъараб предложение**	Жубараб нахъбилълъараб предложениялъул хIакъалъулъ бичIчIи. БетIераб ва тIаджубараб предложение. Нахърилълъиналъул союзрагIабигун бугеб жубараб нахъбилълъараб предложение. Нахърилълъиналъул союзрагIабигун бугеб жубараб нахъбилълъараб предложениялъулъ лъалхъул ишараби. Нахърилълъиналъул союзрагIаби гьечIого журарал нахърилълъарал предложениял. Подлежащеелъун тIаджубарабпредложение.БитIараб дополнениелъунтIаджубараб предложение. Хъвалсараб дополнениелъунтIаджубараб предложение. Определениелъун тIаджубараб предложение.ХIаллъунтIаджубараб предложение. Ишалъул		Жубараб нахъбилълъараб предложениялъул хIакъалъулъбичIчIикьезе,бетIерал ва тIаджурарал предложениял ратIа гьаризе ва гьел кин рухьунругелали**бихьизабизе**. Нахърилълъиналъул союзрагIабигун бугеб жубараб нахъбилълъараб предложениялъе характеристика **кьезе**. Нахърилълъиналъул союзрагIабигун бугеб жубараб нахъбилълъараб предложениялъулълъалхъулишараби битIун **лъезе**. Нахърилълъиналъул союзрагIаби гьечIого журарал нахърилълъарал предложениязул гIуцIиялъул хаслъаби **загьир гьаризе**. БатIи-батIияб тIаджубарабгун (подлежащеелъун, битIараб дополнениелъун, хъвалсараб дополнениелъун, определениелъун,хIаллъун,ишалъул куцлъун,бакIлъун,заман-

		куцлъун тIаджубараб предложение. БакIлъун тIаджубараб предложение. Заманлъун тIаджубараб предложение. ГIилла-мурадлъун тIаджубараб предложение. ШартIияб тIаджубараб предложение. Уступительнияб тIаджубараб предложение. Цо чанго тIаджубарабгун бугебжубарабнахъбилълъараб предложение. Гьелъул гIуцIи ва лъалхъул ишараби. Нахърилълъиналъул союзрагIаби гьечIого жубараб нахъбилълъараб предложениялъулъ лъалхъул ишараби. *Общественниябгин политикияб темаялда хурхараб сочинение. ЦIалараб асаралъул героясе характеристика.* *Жиндирго пикруги загьир гьабун, къокъаб изложение.* *Хабарияб тексталъул гIатIидаб изложение. МугIалимаскьурабтемаялда тIасан текст гIуцIи.* *Ругьун гьариялъул изложение.* *Грамматикиял тIадкъаялгун контролияб диктант.*		лъун, гIилла-мурадлъун, шартIияб, уступительнияб) журарал нахърилълъарал предложениял лъазаризе ва гьезие характеристика **кьезе**. Цо чанго тIаджубарабгун бугел журарал нахъбилълъарал предложениял ратизе, гьезул гIуцIи лъазабизе ва гьезулъ лъалхъул ишараби битIун **лъезе**. Журарал нахъбилълъарал предложениял гIуцIиялъул нормаби цIунизе, гьел каламалъулъ хIалтIизариялъул хаслъаби **ричIчIизе**. Журарал нахъбилълъарал предложениязулсинтаксисияб ва пунктуациялъулаб разбор **гьабизе**. Общественниябгин политикияб темаялда тIасан текст **гIуцIизе**. ЦIалараб асаралъул героясе характеристика **кьезе**. Жиндирго пикруги загьир гьабун, къокъго изложение **хъвазе**. Хабарияб тексталъул гIатIидго изложение **хъвазе**. Цо кинаб бугониги темаялда тIасан текст **гIуцIизе**.
4	**Союзал гьечIеб жубараб предложение**	Союзал гьечIеб жубараб предложениялъул хIакъалъулъ бичIчIи. Союзал гьечIеб жубараб предложениялъул бутIабазул цоцаздехун бугеб гьоркьоблъи. Тартибалда унеб лъугьабахъинбихьизабулеб союзал гьечIеб жубараб предложение. Союзал гьечIеб жубараб предложениялъулъ запятая ва тIанкIгун запятая. ГIилла бихьизабулеб, яги баян кьолеб, ялъуни баян гIатIид гьабулеб союзал гьечIеб жубараб предло-		Союзал гьечIеб жубараб предложениялъул бутIабазул цоцаздехун бугеб гьоркьоблъи **бичIчIизе**. Союзал гьечIел журарал предложениял гIуцIиялъул нормаби цIунизе, гьел каламалъулъ хIалтIизариялъул хаслъаби **ричIчIизе**. Союзал гьечIел журарал предложениязулсинтаксисияб ва пунктуациялъулаб разбор **гьабизе**. Союзал гьечIел журарал предложениязулълъалхъул ишарабибитIун**лъезе**.

		жение. Союзал гьечIеб жубараб предложениялъулъ кIитIанкI. Дандекквей, заман, шартI, хIасил ва хехаб хиса-баси ккей бихьизабулеб союзал гьечIеб жубараб предложение. Союзал гьечIеб жубараб предложениялъулъ тире. *Цо чIванкъотIараб темаялда тIасан, пикруги загьир гьабун, макъала.* *ТIабигIаталъул сипат-сурат гъорлъе ккезабун, хабарияб тексталда тIасан гIатIидго изложение.* *МугIалимаскьурабтемаялда тIасан сочинение.* *Грамматикиял тIадкъаялгун контролияб диктант.* *Проект«АвармацIалдатIад хIалтIарал гIалимзаби».*		Цо чIванкъотIараб темаялда тIасан,пикругизагьиргьабун, макъала **хъвазе**. ТIабигIаталъул сипат-сурат гъорлъе ккезабун, хабарияб текстaлда тIасан гIатIидго изложение **хъвазе**. Цо кинаб бугониги темаялда тIасан текст **гIуцIизе**.
5	**БитIарабва хъвалсараб калам**	БитIараб ва хъвалсараб калам. БитIараб каламгун предложениял ва гьенир лъалхъул ишараби. БитIараб каламалда ва авторасул рагIабазда гьоркьоб бугеб бухьен. Хъвалсараб каламгун предложение. БитIараб калам хъвалсаралдалъун хиси. Цитатал ва гьенир лъалхъул ишараби. *Сюжетияб суратaлдасан сочинение.* *ТIехьалъул хIакъалъулъ рецензия.* *ГрамматикиялтIадкъаялгун контролияб диктант.*		БитIараб ва хъвалсараб калам лъазабизе ва гьелъие характеристика **кьезе**. БитIараб каламгун предложениязулъ лъалхъул ишараби битIун **лъезе**. БитIараб каламалда ва авторасулрагIабаздагьоркьоб бугеб бухьен **бихьизабизе**. БитIараб калам хъвалсараб каламалдалъун **хисизе**. БитIарабвахъвалсарабкаламгун, цитаталгун предложениял битIун **гIуцIизе**. Сюжетиябсуратaлдасантекст **гIуцIизе**. ТIехьалъул хIакъалъулъ рецензия **хъвазе**.

Тематическое планирование 5 класс.

№	Дарсил тема	С	Дата	
			План	Факт
1	Мац1алъул х1акъалъулъ къокъаб баян	1	5.09	
2	Предметияб ц1ар.Г1адатал ва бак1алъул падежал	1	12.09	
3	Прилагательное .Ц1арубак1	1	19.09	
4	Глагол.Глаголияб ц1ар.Глаголалъул заманаби	1	26.09	
5	Г1адаталги жураралги глаголал.Глаголалъул заманаби.	1	3.10	
6	Предложение.	1	10.10	
7	Хабарияб, суалияб,т1алабияб предложение.	1	17.10	
8	**Контролияб диктант**	**1**	24.10	
9	Предложениялъул членал.Подлежащее.Сказуемое	1	7.11	
10	Бит1араб дополнение	1	14.11	
11	Определение	1	21.11	
12	Хъвалсараб дополнение	1	28.11	
13	Х1ал	1	5.12	
14	Т1ирит1арал ва т1ирит1ич1ел предложенил.	1	12.12	
15	Тайпа цоял членал предложениялъулъ	1	19.12	
16	**Контролияб диктант**	**1**	26.12	
17	Г1адаталги жураралги предложениял	1	9.01	
18	Союзалгун журарал предложениял.	1	16.01	
19	Бит1араб калам.Диалог.	1	23.01	
20	**Изложение**	**1**	30.01	

21	Фонетика ва графика.Рагьарал ва рагьукъал гьаркьал	1	6.02	
22	Зирарал ва гъугъал гьаркьал	1	13.02	
23	Алфавит	1	20.02	
24	Е,Е,Ю,Я х1арпал.Ъ,Ьх1арпал.Слог бикьун боси.	1	27.02	
25	Ударение.Фонетикияб разбор	1	5.03	
26	**Контролияб диктант**	**1**	12.03	
27	Лексика.Антонимал,синонимал,Омонимал.	1	19.03	
28	Фразеология.Риххизе бегьуларел раг1абазул дандраял	1	2.04	
29	Раг1и лъугьин.Ахир ва аслу.Раг1ул кьибил.Суффикс	1	9.04	
30	**Сочинение**	**1**	16.04	
31	Предметияб ц1аралъул маг1на ва гьелъул грамматикиял г1аламатал.Хасал ва г1аммал ц1арал.Жинс.	1	23.04	
32	Глагол.Жинсиял ва жинсиял гурел глаголал.	1	7.05	
33	Глаголалъул заманаби.	1	14.05	
34	**Контролияб диктант**	**1**	21.05 28.05	

Тематическое планирование 6 класс.

№	Дарсил тема	с	Дата	
			План	Факт
1	Лексика ва фразеология.Киназго х1алт1изарулел раг1аби.	1	4.09	
2	Ц1иял ва басралъарал раг1аби.	1	11.09	
3	Фразеология.Фразеологиял сверелалги гъорлъе ккезарун предложениял г1уц1изе.	1	18.09	
4	Морфологияб къаг1идаялъ раг1и лъугьин.а)суффиксазул кумекалдалъун.б)к1иго раг1и яги кьибил жубан.	2	2.10 25.09	
5	В)Бак1алъул г1адамал рихьизарулаго, раг1ул кьолболъ хиси ккеялдалъун.Г)Цо каламалъул бут1а цогиялъул бак1алда х1алт1изабиялъги раг1уе ц1ияб маг1на кьола.	1	9.10	
6	Журарал къокъ гьарурал раг1аби.	1	16.10	
7	**Контролияб диктант**	1	23.10	
8	Предметияб ц1ар.Цолъул ва г1емерлъул форма.	1	13.11	
9	**Сочинение «Хасалихълъиялъул х1ухьел»**	2	20.11 27.11	
10	Бак1алъул падежал.	1	4.12	
11	Предметияб ц1аралъул суффиксал.	1	11.12	
12	Журарал предметиял ц1арал ва гьезул бит1унхъвай.	1	18.12	
13	Предметияб ц1аралъул разбор.	1	25.12	
14	**Контролияб диктант.**	1	15.01	
15	Прилагательное.	1	22.01	
16	Качествиял ва гьоркьоблъиялъул прилагательноял.	1	29.01	
17	Предметияб ц1аралъул бак1алда х1алт1изабулеб прилагательное падежазде свери.	1	5.02	
18	**Изложение «Ч1охъа багьадур»**	2	12.02 19.02	
19	Рик1к1ен.Рик1к1еналъул г1уц1и.	1	26.02	

20	Рик1к1еналъул разрядал.	1	4.03	
21	Рик1к1енал падежазде свери.	1	11.03	
22	Рик1к1еназул бит1унхъвай	1	18.03	
23	**Контролияб диктант**	**1**	1.04	
24	Ц1арубак1азул маг1на.Ц1арубак1азул разрядал.	1	8.04	
25	Ц1арубак1ал падежазде свери.	1	15.04	
26	Ц1арубак1алъул морфологияб разбор.Суалал ва т1адкъаял.	1	22.04	
27	Причастие ва грамматикиял г1аламатал.	1	6.05	
28	Причастияб сверел.	1	13.05	
29	Деепричастие ва грамматикиял г1аламатал.	1	20.05	
30	Деепричастияб сверел.	1	21.05	
31	**Контролияб диктант.**	**1**	27.05	

Тематическое планирование 7 класс.

№	Дарсил тема	с	Дата	
			План	Факт
1	Причастие деепричастие такрар гьаби.	1	4.09	
2	Морфология такрар гьаби	1	11.09	
3	Глаголалъул мурадияб форма инфинитив. «Гьабизе»-кумекалъул глагол.	1	18.09	
4	Журарал глаголал.	1	25.09	
5	Составиял глаголал.Гьанже заманалъул составиял глаголал.	1	2.10	
6	Бач1унеб заманалъул составиял глаголал.	1	9.10	
7	Араб заманалъул составиял глаголал	1	16.10	
8	**Контролияб диктант**	**1**	23.10	
9	Г1инзул глагол.Араб заманалъул г1инзул глагол.	1	13.11	
10	Гьанже ва бач1унеб заманалъул г1инзул глагол.	1	20.11	
11	Глаголалъул наклонениял.Хабарияб т1алабияб наклонение.	1	27.11	
12	Т1алабияб наклонениялъул гьеч1олъиялъул,гьариялъул,гьесизариялъул форма.	1	4.12	
13	Шарт1ияб наклонение.Гьеч1олъиялъул форма.	1	11.12	
14	Шарт1ияб наклонениялъул анищалъулаб форма	1	18.12	
15	Суалияб наклонение.	1	25.12	
16	**Контролияб диктант**	**1**	15.01	
17	Наречие.	1	22.01	
18	Наречиялъул разрядал.	1	29.01	
19	Наречие лъугьин	2	5.02 12.02	
20	**Изложение «Къуватги сих1ирлъиги»**	**2**	19.02 26.02	
21	Наречиялда жанир жинсиял г1аламатал.	1	4.03	

22	Предметиял ц1аразул цо-цо падежияб форма наречиязде свери.	1	11.03	
23	Наречиязул бит1унхъвай ва разбор	1	18.03	
24	**Контролияб диктант**	**1**	1.04	
25	Союзал.	1	8.04	
26	Союзазул бит1унхъвай.	1	15.04	
27	Частицаби.	1	22.04	
28	Частицабазул группаби.	1	6.05	
29	**Калам цебет1езаби. «Кин дица т1обит1улеб эркенаб заман»-хабар хъвазе.**	**1**	13.05	
30	Хадурег1ел.	1	20.05	
31	Междометие	1	27.05	
32	**Контролияб диктант**	**1**	28.05	

Тематическое планирование 8 класс.

№	Дарсил тема	с	Дата	
			План	Факт
1	6-7 кл.малъараб материал такрар гьаби.Фонетика.	1	5.09	
2	6-7 кл.малъараб материал такрар гьаби.Лексика ва фразеология.	1	12.09	
3	6-7 кл.малъараб материал такрар гьаби.Раг1ул г1уц1и ва раг1и лъугьин.	1	19.09	
4	6-7 кл.малъараб материал такрар гьаби.Морфология.	1	26.09	
5	Синтаксис ва пунктуация.Предложениялдаса раг1абазул дандраялъул бат1алъи.	1	3.10	
6	Раг1абазул дандраязулъги предложениязулъги раг1абазул бухьен.	1	10.10	
7	Диалог.Монолог.Маг1наялъулаб ударение.	1	17.10	
8	**Контролияб диктант**	1	24.10	
9	Предложениялъул бет1ерал членал.Подлежащее.	1	7.11	
10	Сказуемое.Г1адатаб глаголияб сказуемое.Ц1арулаб составияб сказуемое.Глаголияб составияб сказуемое.	1	14.11	
11	Бит1араб дополнение	1	21.11	
12	Определение.Цадахълъел.	1	28.11	
13	Хъвалсараб дополнение.	1	5.12	
14	Х1алал.Бак1лъун ва заманлъун бугеб х1ал.	1	12.12	
15	Ишалъул куцлъун ва г1илла-мурадлъун бугеб х1ал.	1	19.12	
16	**Контролияб диктант**	1	26.12	
17	Г1адатал предложениязул тайпаби.Подлежащее баянлъич1еб предложение.	1	9.01	
18	Подлежащее гьеч1еб предложение.	1	16.01	
19	Бит1араб дополнение гьеч1еб предложение.Ц1арлъовул предложение.	1	23.01	
20	Т1убараб ва т1убач1еб предложение	1	30.01	
21	**Изложение «Имам Шамиль»**	2	6.02 13.02	

22	Предложениялъул тайпа цоял членал	1	20.02	
23	Тайпа цоял членалгун союзал	1	27.02	
24	Тайпа цоял членазулъ лъалхъул ишараби	1	5.03	
25	**Контролияб диктант**	**1**	12.03	
26	Хит1аб.	1	19.03	
27	Гьоркьор кколел раг1аби ва предложениял	1	2.04	
28	Раг1аби-предложениял У ва Гуро	1	9.04	
29	Рат1алъизарурал членалгун предложениял.Бат1алъизабураб определение	1	16.04	
30	Рат1алъизарурал х1алал.	2	23.04 7.05	
31	Рат1алъизарурал членазда цадахъ хасал раг1аби.	1	14.05	
32	**Контролияб диктант**	**1**	21.05 28.05	

Тематическое планирование 9 класс.

№	Дарсил тема	с	Дата	
			План	Факт
1	8 кл.малъараб материал такрар гьаби.Бит1араб каламгун предложениял ва гьенир лъалхъул ишараби.	1	5.09	
2	Хъвалсараб каламгун предложение.Бит1араб калам хъвалсаралдалъун хиси.	1	19.09	
3	Диалог .Цитата ва гьенир лъалхъул ишараби.	1	3.10	
4	Журарал сок1к1арал предложениял.Союзалгун ругел журарал сок1к1арал предложениял.	1	17.10	
5	**Контролияб диктант.**	**1**	7.11	
6	Журарал нахърилълъарал предложениял.Нахърилълъиналъул раг1абигун бугеб жубараб нахъбилълъараб предложение.	1	28.11	
7	Подлежащеелъун т1аджубараб предложение.	1	5.12	
8	Бит1араб дополнениелъун т1аджубараб предложение.	1	19.12	
9	Хъвалсараб дополнениелъун т1аджубараб предложение.	1	9.01	
10	Определениелъун т1аджубараб предложение	1	23.01	
11	**Контролияб диктант**	**1**	6.02	
12	Х1аллъун т1аджураралгун ругел журарал нахърилълъарал предложениял.Ишалъул куцлъун т1аджубараб предложение	1	20.02	
13	Бак1лъун т1аджубараб предложение. Заманлъун т1аджубараб предложение. Г1илла-мурадлъун т1аджубараб предложение.	1	5.03	
14	**Сочинение «Т1абиг1атги инсанги»**	**2**	19.03 9.04	
15	Шарт1ияб т1аджубараб предложение. Уступительнияб т1аджубараб предложение.	1	23.04	
17	Контролияб диктант	1	14.05 28.05	